

О. І. Борзенко, М. П. Сподарець

БІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Веста

Борзенко О. І., Сподарець М. П.

Біографії українських письменників.- Харків: Веста, 2007.-
45 с.

БІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Редактор *В. В. Круглов*
Технічний редактор *В. І. Труфен*
Коректор *О. Г. Неро*

ТОВ «Веста». Свідоцтво ДК № 2540 від 26.06.2006. 61064 Харків, вул. Бакуніна, 8А.

З питаннями та пропозиціями звертатися за тел.: (057) 719-48-65, 719-58-67.
Для листів: 61045, Харків, а/с 3355, «Ранок». Е-mail: office@ranok.kharkov.ua
Адреса редакції: 61145, Харків, вул. Космічна, 21а.

З питань реалізації звертатися за тел.: у Харкові — (057) 712-91-44, 712-91-46, 712-91-47;
у Києві — 495-14-53, 241-40-20; у Дніпропетровську — 43-46-95; у Донецьку — 345-98-24;
у Житомирі — 41-35-98; у Львові — 233-53-39; у Сімферополі — 29-94-14.
е-mail: commerce@ranok.kharkov.ua
www.ranok.com.ua

© ТОВ Видавництво «Ранок», 2007
© ТОВ «Веста», 2007
© Борзенко О. І., Сподарець М. П., 2007

ЗМІСТ:

Іван Вишенський	3	Олександр Олесь	18
Себастьян Фабіан Кленович	3	Степан Васильченко	19
Лазар Баранович	3	Володимир Винниченко	19
Іван Величковський	3	Павло Тичина	21
Климентій Зиновій	4	Максим Рильський	22
Семен Климовський	4	Володимир Сосюра	23
Феофан Прокопович	4	Павло Тичина	25
Ілля Турчиновський	4	Максим Рильський	26
Григорій Сковорода	4	Микола Бажан	27
Іван Котляревський	5	Володимир Свідзинський	27
Григорій Квітка-Основ'яненко	6	Микола Хвильовий	28
Петро Гулак-Артемівський	6	Григорій Косинка	30
Євген Гребінка	6	Остап Вишня	30
Микола Костомаров	7	Євген Маланюк	31
Михайло Петренко	7	Юрій Яновський	32
Віктор Забіла	7	Валер'ян Підмогильний	33
Маркіян Шашкевич	8	Богдан-Ігор Антонич	33
Тарас Шевченко	8	Олександр Довженко	34
Марко Вовчок	9	Іван Кочерга	35
Пантелеймон Куліш	10	Улас Самчук	36
Леонід Глібов	10	Іван Багряний	36
Юрій Федькович	11	Тодось Осьмачка	38
Іван Нечуй-Левицький	11	Василь Барка	39
Панас Мирний	11	Андрій Малишко	40
Іван Карпенко-Карий	12	Олесь Гончар	40
Михайло Старицький	13	Василь Симоненко	41
Іван Франко	13	Дмитро Павличко	41
Павло Грабовський	14	Ліна Костенко	42
Михайло Коцюбинський	14	Павло Загребельний	42
Леся Українка	15	Григір Тютюнник	43
Василь Стефаник	16	Олексій Коломієць	44
Ольга Кобилянська	17	Юрій Мушкетик	44
Микола Вороний	18		

ІВАН ВИШЕНСЬКИЙ

Іван Вишенський народився в 30–40-х роках XVI ст. в м. Судова Вишня на Львівщині. Вірогідно, там здобув початкову освіту. Проживав у Луцьку та в Острозі. У 70–80-х рр. переселився в Грецію на Афон, де прожив майже сорок років. Помер у 20-х рр. XVII ст., усамітнившись у печері-келії над Егейським морем.

Іван Вишенський — видатний український письменник-полеміст, автор багатьох трактатів і послань. Його діяльність була пов'язана з полемічним протистоянням між католицькою та православною церквами в Польській державі. Полеміка загострилася після Берестейської церковної унії, яку ухвалив православний церковний собор 1596 р. Тоді частина православних єпископів визнала юридичну зверхність католицької церкви. Прихильників унії почали називати уніатами, або греко-католиками. Деякі православні єпископи не визнали унії. Спираючись на підтримку православних братств, вони виступили за збереження попереднього статусу церкви. Церковний розкол і пов'язане з ним протистояння зумовили пожвавлення полемічного руху, де кожна сторона обґрунтовувала виправданість власної позиції. Полеміка мала значний суспільний резонанс, що нерідко виходив за межі релігійної та церковної проблематики.

Творчість Івана Вишенського тісно пов'язана з церковним життям. У церковній полеміці він виступив як послідовний прихильник збереження давніх традицій українського православ'я. Серед його послань і трактатів особливою силою викривального пафосу відзначається «Послання до єпископів», де автор засуджує церковних владик, які виступили ініціаторами Берестейської унії. Полеміст звинувачує їх у нехтуванні євангельських заповідей та церковних традицій. Унія для Івана Вишенського — логічний наслідок моральної деградації церковних ієрархів, що поставили користюлюбство вище за скарби духовного вдосконалення. Полеміст дає церковним владикам надзвичайно гострі негативні характеристики, застерігає їх від подальших непродуманих вчинків, закликає до покаяння й виправлення.

Усі полемічні твори Івана Вишенського вражають силою духу, енергією слова та емоційною напругою. Їх стиль образний і яскравий, позначений виразною печаткою авторської індивідуальності.

СЕБАСТІАН ФАБІАН КЛЕНОВИЧ (1545—1602)

Себастьян Фабінович Кленович народився близько 1545 р. у м. Каліші. Навчався у Кракові. Писав польською та латинською мовами. Відомий як автор латиномовної поеми «Роксоланія», в якій оспівав природні багатства, міста та людність українських земель.

ЛАЗАР БАРАНОВИЧ (1620—1693)

Лазар (світське ім'я — Лука) Баранович народився 1620 р. (за іншими даними — 1615 р.). Навчався в Київській братській школі, у школах Вільна й Каліша. Викладав поетику, риторичку, філософію в Києво-Могилянській колегії, був її ректором. Пізніше служив єпископом та архієпископом чернігівським. Помер 1693 р., похований у Чернігові.

Лазар Баранович був центральною постаттю Києво-Чернігівського культурного осередку, активно сприяв розвитку українського книгодрукування. Вісторію української літератури увійшов як автор богословських трактатів, проповідей, барокових поезій. Більшу частину творчої спадщини Лазаря Барановича складають польськомовні вірші.

ІВАН ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ (р. н. невід. — 1701)

Іван Величковський народився в 40-х — 50-х рр. на Чернігівщині. Навчався в Києво-Могилянській колегії. Упродовж певного часу належав до Києво-Чернігівського культурного осередку. Служив

священиком у Полтаві, де й помер у 1701 р.

В історію української літератури Величковський увійшов як поет, теоретик і практик фігурного віршування.

КЛИМЕНТІЙ ЗИНОВІЇВ

Климентій Зиновійв народився в середині XVII ст. Рано осиротів. Одержавши освіту, став священиком. Овдовівши ще молодою людиною, вступив до монастиря як ієромонах. Багато мандрував. На схилі життя уклав книгу своїх поезій, відобразивши в них багаторічні спостереження над життям різних верств українського народу. Помер Климентій Зиновійв не раніше 1712 р.

СЕМЕН КЛИМОВСЬКИЙ

Біографічних даних про Семена Климовського майже не збереглося. Він був козацького роду, походив з Харківщини. Помер близько 1730 р.

Климовський увійшов в історію української літератури як поет. Його вважають автором тексту популярної в народі пісні «Їхав козак за Дунай», що є яскравим зразком любовної лірики.

ФЕОФАН ПРОКОПОВИЧ (1681—1736)

Феофан (світське ім'я — Єлезар) Прокопович народився 1681 р. у Києві. Навчався в Києво-Могилянській колегії. Удосконалював освіту в європейських школах. Викладав у Києво-Могилянській академії поетику, риторику, філософію. Був ректором академії. 1816 р. переїхав до Петербурга. Пізніше служив єпископом псковським та архієпископом новгородським. Помер у 1736 р. в Новгороді.

В історію української літератури Феофан Прокопович увійшов як талановитий поет і драматург.

ІЛЛЯ ТУРЧИНОВСЬКИЙ (1695 — р. н. невід.)

Ілля Турчиновський народився 1695 р. у містечку Березані в сім'ї сотника. Здобувши початкову освіту, навчався в Києво-Могилянській академії. Через родинні обставини був змушений залишити навчання. Близько семи років вів мандрівне життя, сповнене різноманітних пригод і митарств. Потім повернувся до рідної Березані, став священнослужителем. Помер у похилому віці парафіяльним священиком. Історію свого життя письменник виклав у автобіографічній повісті «Моє життя і страждання...». У читача викликає захоплення яскрава індивідуальність автора й водночас складається уявлення про досить поширений у XVIII ст. соціальний тип мандрівного студента. Такі студенти називалися ще мандрівними дяками, бурсаками, спудеями, іноді — пиворізами. Під час шкільних канікул або більшої перерви в навчанні вони мандрували по селах і містечках, шукаючи випадкових заробітків. Заробляли на життя, розважаючи людей виконанням віршів, співів, театральних вистав. Дехто з таких студентів так і не повертався до школи, влаштувавшись на посаду сільського дяка або писаря. У своєму творі Турчиновський розповідає про власне мандрівне життя. Автор створює колоритний портрет «маленької людини», яка поринула у сповнений небезпек, але водночас такий цікавий для її допитливого розуму світ. Історія життя мандрівного студента розповідається просто й водночас майстерно. Значну роль в оповідній манері відіграє елемент авторської самоіронії, завдяки якому досягається ефект невимушеного спілкування автора з читачем.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА (1722—1794)

Григорій Савич Сковорода народився 3 грудня 1722 р. в с. Чорнухах на Полтавщині. Походив з

козацького роду. Здобувши початкову освіту, вступив до Київської академії. Повного академічного курсу не закінчив, залишивши навчання «студентом богословських наук». Був співаком придворної капели в Петербурзі, входив до складу російської місії в Угорщині. Працював домашнім учителем, викладав у Харківському колегіумі. Через конфлікт з керівництвом колегіуму був змушений залишити посаду. Останні двадцять п'ять років життя, не маючи власної домівки, провів у мандрах. Помер Сковорода 29 жовтня 1794 р. в с. Іванівці, що на Харківщині.

Сковорода — автор літературних і філософських творів. Їх ідейний зміст підпорядкований пошуку смислу життя людини та визначенню шляхів до щастя. Розуміючи філософію як науку життя, письменник, аби найточніше виразити свої погляди, поступово переходив від літературних до філософських жанрів — діалогів, трактатів, притч. Свою поетичну діяльність Сковорода розпочав ще в 50-х рр., а в 70—80-х об'єднав раніше створені поезії у збірку «Сад божественних пісень». Це духовно-філософська лірика, нав'яна переважно релігійними переживаннями автора. Найбільшої популярності набула десята пісня збірника «Всякому місту — звичай і права», де вічні людські чесноти — чисте сумління й мудрість — протиставляються марноті щоденних спокус. У вісімнадцятій пісні «Гей ти, пташко жовтобоко» письменник виявив високу майстерність у філософському осмисленні фольклорного матеріалу. У пісні двадцятій «Чистий можеш бути собою» автор підносить душевну чистоту як найбільший людський скарб, що не боїться злих наклепів і ворожих підступів. Значна частина поезій Сковороди залишилася поза збірником. Серед них становить інтерес вірш «De libertate» («Про свободу»), у якому автор визначає особисту свободу людини як одну з найбільших життєвих цінностей.

Сковорода увійшов в українську літературу як талановитий байкар, автор збірки «Байки харківські». Частину творів він написав ще наприкінці 60-х рр., частину — 1774 р. У своїх байках письменник звертається переважно до морально-філософських аспектів життя людини й суспільства. У збірці байок однією з найголовніших є проблема індивідуального самопізнання та визначення людиною свого природного шляху. У байках «Бджола та Шершень», «Зозуля та Дрізд» автор обґрунтовує ідею «сродної праці», засуджуючи людей, які легковажать своїми природними нахилами. У байці «Собака і Вовк» письменник звертається до з'ясування тих чинників, які сприяють утвердженню душевної спорідненості й дружніх стосунків між людьми.

Серед філософських праць Сковороди складною побудовою та смисловою глибиною відзначається діалог «Алфавіт, чи Буквар світу». Автор звертається до важливих питань самопізнання, визначення людиною своїх природних нахилів, розглядає проблеми «сродної праці» та людського щастя.

Філософський досвід Сковороди відчутно вплинув на розвиток нової української літератури. Його ідеї стали важливим духовним орієнтиром, що визначив особливу увагу українських письменників до морально-філософської проблематики.

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769—1838)

Іван Петрович Котляревський народився 29 серпня 1769 р. в Полтаві в сім'ї канцеляриста. Навчався в духовній семінарії, працював канцеляристом, домашнім учителем. Майже дванадцять років перебував на військовій службі. Повернувшись до Полтави, працював наглядачем (завідувачем) Будинку виховання дітей бідних дворян. Брав участь у діяльності масонської ложі «Любов до істини». У 1818—1821 рр. виконував обов'язки директора Полтавського театру. Упродовж тривалого часу обіймав посаду попечителя полтавських богоугодних закладів. Помер письменник 29 жовтня 1838 р., похований у Полтаві.

Котляревський вважається першим представником нової української літератури. Він відомий як автор «Енеїди», «Наталки Полтавки» й «Москаля-чарівника». Над «Енеїдою» письменник працював понад чверть століття. Поема є бурлескно-трагедійною переробкою твору давньоримського автора Вергілія, у якому розповідається про пригоди мандрівної ватаги троянців на чолі з Енеєм. Згідно з вимогами бурлескно-трагедійного жанру, український автор змінив національне тло першоджерела. Персонажі давньоримського твору набули виразних українських рис — троянців з поеми Котляревського цілком правомірно ототожнюють з українським козацтвом. Українське життя представлено автором переважно в побутово-етнографічному вимірі. Котляревський прагнув якнайповніше змалювати традиційний народний побут. Недарма його «Енеїду» називають енциклопедією української старожитності.

Яскравим явищем в історії української драматургії є п'єси Котляревського. Вони були створені 1819 р. і тоді ж уперше виставлені на сцені Полтавського театру. Серед них особливої популярності набула

«Наталка Полтавка». Майстерність у змалюванні персонажів, їхня простота і природність, м'який гумор, вдало дібрані пісні — усе це зумовило високі сценічні якості твору.

Художні здобутки Котляревського помітно вплинули на розвиток української літератури ХІХ ст. Поезія і драматургія після Котляревського надовго зберегли риси його стилю. Досвід письменника в зображенні народу, у відтворенні його мовного багатства став важливим чинником творчого становлення цілої низки українських літераторів.

ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО (1778—1843)

Григорій Федорович Квітка народився 18 листопада 1778 р. у слободі Основа, що під Харковом. Походив з дворянської сім'ї, яка мала давнє козацьке коріння. Навчався у приватних учителів та в монастирській школі. Деякий час провів у монастирі як послушник. Залишивши монастир, працював на різних державних та виборних посадах. Кілька разів обирався предводителем дворян Харківського повіту, був совісним суддею, головою Харківської палати кримінального суду. Виступив ініціатором заснування Харківського інституту шляхетних панн. Виконував обов'язки директора Харківського театру, входив до складу редакції журналу «Украинский вестник». Помер Квітка 8 серпня 1843 р., похований у Харкові.

Перші літературні спроби Квітки припали на 1816 рік. Українською мовою Квітка почав писати на початку 30-х рр., уже немолодою людиною. Свої твори частіше підписував псевдонімом Грицько Основ'яненко. Перша публікація української прози письменника з'явилася на сторінках харківського альманаху «Утренняя звезда» (1834, кн. 2).

Проза Квітки-Основ'яненка була для свого часу явищем новаторським. Представників простого народу автор наділив такими рисами, як релігійність і патріархальність, розсудливість і добросесність, щирість і безпосередність у вияві почуттів. У повісті «Маруся» письменник змалював зворушливу історію кохання, у якій розкривається душевне багатство, незіпсованість і краса почуттів простих людей. У повісті «Конотопська відьма» автор майстерно переосмислив народні демонологічні вірування. Марновірству й забобонам письменник протиставив християнську моральність та раціонально зумовлені правила людського співжиття. Яскравий гумор, добре збудована оповідь, колоритні образи персонажів — усе це визначило високі художні якості твору.

Квітка є також автором цілої низки драматургічних творів. Найбільшу популярність завоювали його п'єси «Шельменко-денщик» та «Сватання на Гончарівці». У драматургії Квітка виступив продовжувачем традицій, започаткованих І. Котляревським.

ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ (1790—1865)

Петро Петрович Гулак-Артемівський народився 27 січня 1790 р. в містечку Городище на Київщині. Походив з родини священнослужителя. Здобув початкову освіту, навчався в Київській академії. Учителював на Волині. 1817 р. переїхав до Харкова, закінчив словесне відділення університету. Невдовзі став професором цього навчального закладу. Був деканом і ректором університету. Помер Гулак-Артемівський 13 жовтня 1865 р., похований у Харкові.

У своїй творчості Гулак-Артемівський зазнав помітного впливу польської культури. В історію літератури увійшов як автор байок, балад, поетичних послань. Відомий як перекладач із давньоримської, польської та німецької літератур. Перекладав також біблійні псалми. З діяльністю Гулака-Артемівського пов'язане зародження романтичного напрямку. Його твори «Пан Твардовський» і «Рибалка» стали першими спробами засвоєння жанру романтичної балади в українській літературі.

ЄВГЕН ГРЕБІНКА (1812—1848)

Євген Павлович Гребінка народився 21 січня 1812 р. на хуторі Убіжище поблизу Пирятина на

Полтавщині. Походив з дворянської сім'ї. Навчався в Ніжинській гімназії вищих наук. Після нетривалого перебування на військовій службі жив у батьківському маєтку. 1834 р. переїхав до Петербурга, працював чиновником, викладав у різних навчальних закладах. Упорядкував і видав літературний альманах «Ластівка» (1841). Помер Гребінка 3 грудня 1848 р.

Гребінка увійшов в історію літератури як поет і прозаїк. Значну популярність здобули його байки. Великий інтерес становлять його романтичні поезії, побудовані на основі майстерного переосмислення народнопоетичних мотивів («Човен», «Українська мелодія»). Перу Гребінки належать численні російськомовні прозові твори, кращі з яких тематично пов'язані з українською історією.

МИКОЛА КОСТОМАРОВ (1817–1885)

Микола Іванович Костомаров народився 4 травня 1817 р. в с. Юрасівка на Воронежчині. Закінчив Воронежську гімназію, історико-філологічний факультет Харківського університету. Працював у гімназіях Рівного та Києва, викладав історію в Київському університеті. Був одним із засновників Кирило-Мефодіївського товариства — української політичної організації. Створив програмний документ товариства — «Книги буття українського народу». Був репресований і на кілька років потрапив на заслання. Звільнившись, жив у Петербурзі. Брав активну участь у виданні українського журналу «Основа». Помер Костомаров 7 квітня 1885 р., похований в Петербурзі.

Свою літературну діяльність Костомаров розпочав як один з активних учасників харківської школи романтиків. У харківський період видав дві поетичні збірки — «Украинские баллады» та «Ветка», написав п'єси «Сава Чалий», «Переяславська ніч». У наступні періоди свого життя виступав як поет, прозаїк, драматург. Віддавав перевагу науковій праці та публіцистиці.

МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО (1817–1862)

Михайло Миколайович Петренко народився в м. Слов'янську на Харківщині. Закінчив Харківський університет. Належав до харківської школи поетів-романтиків. Працював дрібним чиновником. Помер 1862 р. (за іншими даними — в 1864 р.).

Літературна діяльність Петренка припала на кінець 30-х — 40-ві рр. Перші твори поета побачили світ на сторінках харківських альманахів «Сніп» і «Молодик». Більша частина творів Петренка була опублікована як окрема добірка «Думи та співи» в «Южном русском сборнике». В його поезії переважає психологічно-особистісна тематика. Найбільшої популярності здобув вірш Петренка «Небо» («Дивлюся на небо та й думку гадаю»). Образ неба осмислюється автором як символ поетичного світу краси й гармонії.

ВІКТОР ЗАБІЛА (1808–1869)

Віктор Миколайович Забіла народився 1808 р. на Чернігівщині удворянській сім'ї. Навчався в Ніжинській гімназії вищих наук. Кілька років перебував на військовій службі. Вийшов у відставку, жив у власному маєтку. Помер Забіла в 1869 р. в містечку Борзні на Чернігівщині.

Творча діяльність Забіли припала на другу половину 30-х — 40-ві рр. Нещасливе кохання автора визначило провідну тему його поезій. Творам Забіли властиві емоційна простота і щирість. Вірші поета «Не щечечи, соловейку» та «Гуде вітер вельми в полі», покладені на музику М. Глінкою, здобули широке визнання.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ (1811—1843)

Маркіян Семенович Шашкевич народився 6 листопада 1811 р. в с. Підлисса на Львівщині у сім'ї священика. Навчався у Львівській та Бережанській гімназіях, а згодом — у Львівській духовній семінарії. Очоловав гурток семінаристів під назвою «Руська трійця». Брав участь у підготовці збірок «Син Русі», «Зоря», «Русалка Дністровая». Після закінчення семінарії став священиком, служив уселях на Львівщині. Помер Шашкевич 7 червня 1843 р.

Літературна спадщина Шашкевича вельми скромна. Більша частина творчого доробку письменника побачила світ після його смерті. Шашкевичу належить авторство низки україномовних і польськомовних поезій та одного оповідання. У його творах переважає історико-героїчна та патріотична тематика. Нетривала літературна діяльність Шашкевича — найбільш талановитого учасника «Руської трійці» — стала початком нового етапу українського письменства в Галичині, визначивши для нього чіткі естетичні та національні орієнтири.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814—1861)

Тарас Григорович Шевченко народився 25 лютого 1814 р. в с. Моринці Звенигородського повіту на Київщині у сім'ї селян-кріпаків. Рано втратив батьків, наймитував. Був зарахований до складу панських служників і 1829 р. відправлений до Вільна. З початку 30-х рр. жив у Петербурзі. Навесні 1838 р. за сприяння К. Брюллова, В. Жуковського та ін. Шевченко був звільнений з кріпацтва. Упродовж 1838—1845 рр. навчався в академії художеств у Петербурзі. Пізніше переїхав в Україну, працював співробітником Археографічної комісії в Києві. Навесні 1847 р. Шевченко був заарештований за причетність до Кирило-Мефодіївського товариства й відправлений рядовим до війська. Пробув на засланні більше десяти років. Звільнившись, жив у Петербурзі. Лише раз після заслання у 1859 р. відвідав Україну. Помер Шевченко 26 лютого 1861 р. у Петербурзі. У травні того ж року відбулося перепоховання поета на Чернечій горі поблизу Канева.

Перші літературні спроби Шевченка припали на 1837 р. 1840 р. побачила світ його дебютна збірка під назвою «Кобзар». Назва збірки (кобзар — народний співець, частіше сліпий виконавець пісень та дум під акомпанемент кобзи або бандури) є знаком романтичного самовизначення поета. Тематично ранні ліричні твори Шевченка пов'язані з переживанням самотності («Тече вода в синє море...», «Тяжко-важко в світі жити...»), туги за батьківщиною («Думи мої, думи мої»). У ранніх баладах «Причинна», «Тополя», «Утоплена» автор поєднує мотиви розлуки, нещасливого кохання, родинного злочину з міфологічним мотивом метаморфози: доведена до відчаю людина знаходить спосіб альтернативного існування, зливаючись з природою, перетворюючись на русалку або рослину. Історична тема у творчості раннього Шевченка обмежена XVII—XVIII ст. — драматичним етапом української минувшини, що пов'язаний з боротьбою проти зовнішньої експансії, національними та соціальними рухами. У поемах «Тарасова ніч», «Іван Підкова», «Гамалія» Шевченко звертається до різних епізодів козацької історії. У поемі «Гайдамаки» автор осмислює причини й наслідки Коліївщини — повстання українського народу проти національного та релігійного гноблення. Окреме місце у творчості Шевченка посідає тема жіночої недолі, до якої він уперше звернувся в поемі «Катерина». У ранній творчості Шевченка майстерно поєднується літературна та фольклорна образність. Поет звертається до української міфології, широко використовує у своїх творах народну символіку.

Характер Шевченкової поезії відчутно змінюється, коли він 1843 р. відвідує Україну, а в 1845 р. переселяється туди на постійне проживання. Безпосередні враження від української дійсності та спілкування з читачами вносять помітні корективи в його поетичний світогляд. У творчості Шевченка посилюються антиколоніальні та антимонархічні мотиви. Автор у поезіях 1843—1845 рр. (цей етап частіше визначають як період «трьох літ») еволюціонує від стилізованого народного поета-кобзаря до образу поета-пророка. У Шевченкових творах постає образ України, що являє собою не провінцію Російської імперії, а окрему спільноту з власною героїчною історією та національною самосвідомістю. Поет визначає характер стосунків України з імперією, висміюючи й пародіюючи російські державні інституції в поемі «Сон». Світ імперії трактується поетом як репресивний, негуманний та в принципі

ворожий людській природі. У поемі «Великий льох» Шевченко надає містеріального значення історичним трагедіям українського народу. Він змальовує російську монархію як втілення зла, а найменші прояви співробітництва з нею — як непростиме потурання цьому злу. У поемі «Кавказ» автор, характеризуючи Росію як зловісну тюрму народів, наголошує на неприпустимості будь-яких проявів колоніалізму. Програмово звучить Шевченкове послання до українців «І мертвим, і живим, і ненарожденним землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє». Закликаючи до національної єдності, автор наводить низку аргументів та саркастичних зауважень, звернених до збіднілих духом співвітчизників.

У 1847 р. Шевченко був заарештований і після нетривалого ув'язнення відправлений на заслання. Згідно з вироком, йому заборонялося писати й малювати. Перебуваючи у в'язниці, поет створив ряд переважно ліричних творів, на основі яких пізніше уклав цикл «В казематі». Більшість творів циклу тематично пов'язана з Україною. У них знайшов втілення емоційний стан ув'язненого поета.

Перші роки заслання Шевченко провів в Орській фортеці у віддаленому регіоні Російської імперії. Незважаючи на заборону, продовжував писати вірші. Кількість створеного ним за три роки заслання набагато більша, ніж за всі інші періоди життя. У Шевченковій творчості цього періоду переважають ліричні поезії. У них автор прагне по-новому осмислити своє покликання, болісно відгукується на втрату зв'язків зі звичним середовищем, висловлює тугу за рідним краєм, звертається до дитячих спогадів, із сумом переживає самотність. Попри непоодинокі вияви сумнівів у доцільності обраного поетичного шляху та певне розчарування вдієвості поетичного слова, у цілому поетичні твори Шевченка представляють сильну особистість, яка критично переосмислює своє попереднє життя, але не впадає у відчай під тиском репресій. На засланні увагу поета привертають такі персонажі українського життя та історії, героїзм яких виявляється у стоїчному сприйнятті ударів долі. У поемі «Іржавець» Шевченко співчутливо відгукується про заручника обставин гетьмана Івана Мазепу та запорожців, що стали жертвами погромів, влаштованих російським військом. У поемі «Чернець» зразком патріота постає козацький полковник Семен Палій. Автор поетизує образ гетьмана Дорошенка в поемі «Заступила чорна хмара». Подібні персонажі змальовані письменником у поемах «Варнак», «Якби тобі довелось», «Меж скалами, неначе злодій», «Москалева криниця». Автор приходиться до нового типу героя — народного праведника, героїзм якого полягає у прощенні ворогів та діяльній проповіді добра. Справжньою катастрофою став для Шевченка арешт 1850 р., який зумовив наступне майже семилітнє поетичне мовчання. Його відправили на нове місце заслання — до Новопетровського укріплення, що на узбережжі Каспійського моря. Лише 1857 р., перед самим звільненням, Шевченко відновив свою поетичну діяльність.

Твори Шевченка, написані після заслання, загалом розвивають традиційні для поета теми. У цей період антимонархічний та антиколоніальний мотиви він нерідко розкриває через наслідування біблійних пророків («Ісаія. Глава 35», «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19», «Осія. Глава XIV»). Шевченків вірш відчутно втрачає зв'язок з фольклорною поетикою й наближається до чітких рядків біблійних пророцтв і псалмів. Автор то вибухає ненавистю до кривавих царів-тиранів, то поетизує страдників і праведників, пророкуючи оновлення народного життя. Окреме місце серед творів Шевченка, написаних після заслання, посідає його інтимна лірика. Вона відбиває почуття поета, пов'язані з намірами влаштувати родинне життя, розкриває його болоче переживання самотності.

Значення Шевченка в українській історії важко переоцінити. Його творча спадщина відіграла ключову роль у становленні нової української літератури. Вона й досі лишається важливим духовним компонентом українського національного життя.

МАРКО ВОВЧОК (1833—1907)

Марія Олександрівна Вілінська (у першому шлюбі — Маркович, у другому — Лобач-Жученко; літературний псевдонім — Марко Вовчок) народилася 10 грудня 1833 р. в маєтку Єкатерининське Орловської губернії удворянській сім'ї. Навчалась у приватному пансіоні в Харкові, жила в Орлі у своєї тітки як вихователька її дітей. Узявши шлюб з українським фольклористом та етнографом О. Марковичем, жила в Чернігові, Києві, Немирові. Незабаром виїхала до Франції, оселилась у Парижі. Повернувшись до Росії, жила в Петербурзі, співробітничала в журналі «Отечественные записки». Пізніше разом з другим чоловіком М. Лобачем-Жученком мешкала в різних регіонах Російської імперії. Померла письменниця 28 липня 1907 р. в Нальчику.

Творчість Марка Вовчка розпочалась у другій половині 50-х рр. Свої найкращі оповідання з

українського народного життя письменниця створила під час перебування в Немирові. Написані тоді твори побачили світ як окрема збірка під назвою «Народні оповідання» (1857). У них авторка звернулася до теми жіночої недолі, зумовленої соціальним безправ'ям. Вона рішуче виступила проти соціальної дискримінації народних мас. У повісті «Інститутка» Марко Вовчок гостро критикує кріпосну систему, що згубно позначається не лише на житті пригноблених, але й на моральному обличчі самих кріпосників.

Перу письменниці належить також чимало творів, написаних російською і французькою мовами.

ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ (1819—1897)

Пантелеймон Олександрович Куліш народився 26 липня 1819 р. на хуторі поблизу містечка Вороніж на Чернігівщині в сім'ї заможного козака. Навчався у Новгород-Сіверській гімназії та в Київському університеті. Учителював переважно в дворянських училищах та гімназіях. Був заарештований за причетність до справи Кирило-Мефодіївського товариства. Звільнившись після кількарічного адміністративного заслання, жив у Петербурзі, де працював дрібним чиновником. Одночасно займався видавничою діяльністю, активно співробітничав в українському журналі «Основа». Кілька років перебував на державній службі у Варшаві, подорожував країнами Західної Європи. Останні роки життя провів на власному хуторі Мотронівка на Чернігівщині. Тут і помер 14 лютого 1897 р.

Літературну діяльність Куліш розпочав у 40-х рр. Виявив себе як талановитий поет, прозаїк, драматург, майстерний перекладач та проникливий літературний критик. У прозі Куліша центральне місце посідає історичний роман «Чорна рада. Хроніка 1663 року». Перший варіант роману (1846 р.) не був вчасно опублікований через арешт письменника. Нова редакція «Чорної ради» побачила світ 1857 р. Використавши історичні свідчення з літописів Самовидця та Григорія Грабянки, осмисливши матеріал козацьких записок, письменник на основі українського історичного матеріалу створив роман вальтер-скоттівського типу. В основу сюжетної канви покладено мотив подорожі. Події в романі зображено в двох планах — історичному та особистісному. Центральним епізодом твору є Ніжинська рада 1663 р., в ході якої фатальну роль відіграв простолюд. Для автора чорний колір позначає не лише соціальну приналежність учасників ради. Він виступає символом руїни та анархії, що зводить нанівець державотворчі задуми козацької еліти.

Куліш є автором поетичних збірок «Досвітки», «Хуторна поезія», «Дзвін». Значний інтерес становлять його переклади зі світової поезії, що увійшли до посмертної збірки «Позичена кобза».

Велике історико-літературне значення мають критичні праці Куліша, позначені аналітичною глибиною та масштабністю філософських узагальнень.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ (1827—1893)

Леонід Іванович Глібов народився 21 лютого 1827 р. в селі Веселий Поділ Хорольського повіту на Полтавщині в сім'ї управителя поміщицьких маєтків. Освіту здобув у Полтавській гімназії та Ніжинському ліцеї. Учителював на Поділлі, згодом перейшов на роботу до Чернігівської гімназії. Кілька років редагував газету «Черниговский листок». Звільнений з посади за політичні переконання, деякий час не мав постійної роботи. Пізніше влаштувався на посаду завідувача земської друкарні в Чернігові. Помер Глібов 29 жовтня 1893 р., похований у Чернігові.

Літературну творчість Глібов розпочав ще на шкільній лаві. Писав поезії російською та українською мовами. 1863 р. в Києві побачила світ перша збірка його байок. Увійшов в історію української літератури саме як байкар. Письменник спромігся вдихнути нове життя у загалом традиційні сюжетні схеми й тематику, надавши їм колоритних національних рис та актуальних смислових нюансів. Байки письменника формують живу й динамічну картину українського народного життя з його колективним досвідом та мораллю. Глібов — автор низки ліричних творів переважно велегійному жанрі. У них поет досягає високого рівня майстерності в осмисленні фольклорного матеріалу. Його вірш «Журба» («Стоїть гора високая») навіть став народною піснею. Сум за молодими роками, щемливе переживання плину часу як особистої втрати — такими є мотиви цього твору.

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ (1834—1888)

Юрій Федькович (повне ім'я — Осип Домінік Гординський де Федькович; ім'я Юрій письменник узяв у зрілому віці) народився 8 серпня 1834 р. в с. Сторонець-Путилів на Буковині. Його батьком був небагатий шляхтич, мати походила з родини священика. Навчався Федькович у приватного вчителя та в реальній школі в Чернівцях. Кілька років вів мандрівне життя. Служив в австрійському війську. Вийшовши у відставку, жив у рідному селі. Пізніше оселився в Чернівцях, редагував газету «Буковина». Помер письменник 11 січня 1888 р.

Літературні твори Федькович почав писати німецькою мовою у другій половині 40-х рр. До української поезії звернувся наприкінці 50-х рр., коли перебував на військовій службі. Військові враження великою мірою визначили тематику його творчості. У 60-х рр. побачили світ дві поетичні збірки — «Поезії Іосифа Федьковича» (1862) та «Поезії Юрія Городенчука-Федьковича» (1867—1868). Федькович — автор низки прозових творів, які друкувалися переважно в галицькій та буковинській періодиці.

У творчості Федьковича велику роль відіграє військова тема. Автор змальовує підневільний стан рядових військових — простих людей, яких позбавили звичного життя та рідної домівки. Його герої прагнуть вирватися з бездушного світу військової муштри, що обмежує та деформує людську особистість. Вони мріють про мирну селянську працю, родинний затишок та рідну оселю. Прагнення маленької людини до щастя дістало яскраве художнє втілення в повісті Федьковича «Три як рідні брати».

Творчість Федьковича — самобутня сторінка української літератури. Вона знайомить читача з життям та прагненнями українського населення Буковини.

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ (1838—1918)

Іван Семенович Левицький (літ. псевдоніми — І. Нечуй-Левицький, І. Нечуй) народився 13 листопада 1838 р. в м. Стеблеві на Київщині у сім'ї священика. Навчався в духовному училищі та в семінарії. Закінчив Київську духовну академію. Учителював у Полтавській семінарії, у гімназіях Каліша, Седлеця, Кишинева. Вийшовши у відставку, оселився в Києві, де й провів решту життя. Помер І. Нечуй-Левицький 2 квітня 1918 р.

Початок літературної діяльності І. Нечуя-Левицького припав на 60-ті роки. У 70-х — 80-х рр. були написані найбільш відомі твори письменника — «Микола Джеря», «Кайдашева сім'я», «Бурлачка», «Старосвітські батюшки та матушки», «Хмари». На тлі художніх пошуків кінця ХІХ — поч. ХХ ст. його творчість відзначалась тематичним і стилевим консерватизмом.

Для прози І. Нечуя-Левицького характерне реалістичне відображення дійсності. Основна тема його творів — селянська. Увагу автора привертає соціальна проблематика. Він розкриває вплив кріпацтва на долі й мораль селян, показує процеси, що відбувалися в українському селі після скасування кріпосної залежності. У повісті «Микола Джеря» письменник зобразив селянина-правдошукача, життя якого було змарноване в постійній боротьбі з різноманітними проявами несправедливості. У повісті «Кайдашева сім'я» прозаїк змалював широку картину складних процесів, зумовлених селянською реформою. На думку автора, саме соціально-економічні причини змінили традиційний устрій народного життя. Вони позначились не лише на майнових відносинах, а й на всьому комплексі народної звичаєвості, моралі та психологічному складі селянина. В окремих творах письменник змалював життя української інтелігенції — найбільш глибоко ця тема розкрита в романі «Хмари». Значний інтерес становлять фольклористичні та літературно-публіцистичні праці І. Нечуя-Левицького.

ПАНАС МИРНИЙ (1849—1920)

Панас Якович Рудченко (літ. псевдонім — Панас Мирний) народився 1 травня 1849 р. у м. Миргороді на Полтавщині в сім'ї чиновника. Навчався в Миргородському та Гадяцькому повітовому училищах. Не маючи можливостей продовжувати систематичне навчання, наполегливо займався самоосвітою.

Служив у повітових канцеляріях Гадяча, Прилук, Миргорода. 1871 р. оселився в Полтаві, де провів решту життя. Працював у казначействі та казенній палаті, після 1917 р. — у губфінвідділі. Помер Панас Мирний 28 січня 1920 р., похований у Полтаві.

Літературну діяльність Панас Мирний розпочав наприкінці 60-х рр. Виявив себе як письменник-реаліст. У творчій спадщині Панаса Мирного переважає проза. Він є автором ряду нарисів, оповідань, повістей, романів.

Серед творів Панаса Мирного найбільш масштабним і складним є соціально-психологічний роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», написаний у співавторстві з Іваном Біликом (І.Я. Рудченком). Робота над романом припала на 1872—1875 рр. Через цензурні перепони він був виданий пізніше — 1880 р. Задум твору був нав'язаний реальним випадком, що дістав відображення спочатку в нарисі Панаса Мирного «Подоріжжя од Полтави до Гадячого», а згодом — у повісті «Чіпка». У центр повісті автор поставив селянина, який обирає злочинний шлях під впливом соціальних обставин. До розвитку попереднього задуму приєднався Іван Білик, за участю якого з'явилися кілька редакцій роману. Співавторство різних особистостей, а також тривалий час роботи над романом зумовили його багатоплановість. Автори змалювали широке полотно народного життя з усім комплексом суспільних процесів, що охоплює більш як столітній часовий відрізок. При цьому увага зосереджена на образі окремої особистості — представника селянського середовища, який під впливом соціальних обставин став злочинцем. Твір пропонує читачеві художній аналіз того життєвого вибору, що був зроблений центральним персонажем. Роман «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» став важливим етапом у розвитку української романистики. Він давав відповіді на складні питання тогочасної дійсності, розкривав причини й зображував наслідки руйнування патріархального селянського життєвого устрою. Однак уже на той час ці відповіді, спроектовані в соціальну площину, сприймалися як дещо спрощені й однобічні. Роман Панаса Мирного та Івана Білика став найвищим досягненням української реалістичної прози XIX ст. Водночас він виявив обмеженість та однобічність реалістичного трактування й соціального аналізу дійсності.

Художня проза Панаса Мирного належить до класичних зразків української літератури. Її характерними рисами є масштабність реалістичних малюнків, точне відтворення народного побуту, соціальність та психологізм.

ІВАН КАРПЕНКО-КАРИЙ (1845—1907)

Іван Карпович Тобілевич (літ. псевдонім — Карпенко-Карий) народився 17 вересня 1845 р. у слободі Арсенівці на Херсонщині в сім'ї управителя поміщицького маєтку. Навчався в Бобринецькому повітовому училищі, яке закінчив у 1859 р. Відтоді майже двадцять років служив канцеляристом. Із початку 60-х років брав активну участь в українському театральному житті. Протягом тривалого часу входив до різних театральних труп, на основі яких склався так званий театр корифеїв. Виконував переважно комедійні акторські ролі. Помер Карпенко-Карий 2 вересня 1907 року.

Карпенко-Карий — автор багатьох п'єс. Справжню популярність йому принесли комедійні твори «Мартин Боруля» (1886), «Сто тисяч» (1889), «Хазяїн» (1900). У них автор виступив проникливим спостерігачем життєвих процесів, що зумовлювали суттєві зміни в українському суспільстві. Драматург звернув увагу на викривлення селянської психології, спричинені маніакальною жагою збагачення. Моральна деградація, руйнування родинних і людських взаємин, самодурство й тупе чванство — такі негативні риси побачив Карпенко-Карий в українському селянському середовищі. У комедії «Хазяїн» драматург зобразив людину, що перейшла межу, за якою втрачається вагомість моральних стримувань. Для героя — мільйонера в смердючому кожусі — прагнення наживи перетворилося на хворобливу психологічну залежність, що призводить до деградації особистості.

Карпенкові-Карому належить кілька п'єс на історичні теми. Серед них певний інтерес становить трагедія «Сава Чалий» — не перша в українському письменстві драматургічна обробка відомої народної пісні. Версія, що її пропонує Карпенко-Карий, відзначається зорієнтованістю на невибагливий загалом смак містечкового глядача.

Поза сумнівом, на драматургічній практиці Карпенка-Карого суттєво позначився його власний театральний, передусім акторський досвід, що диктував пошук тих сценічних засобів, які б сприяли формуванню масового українського глядача.

МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ (1840—1904)

Михайло Петрович Старицький народився 2 грудня 1840 р. в с. Кліщинцях на Полтавщині у дворянській сім'ї. Рано осиротів, виховувався в родині дядька — В. Лисенка. Навчався в Полтавській гімназії, Харківському та Київському університетах. Здобувши вищу освіту, певний час працював у Київському історичному архіві. Після кількох років, проведених у власному маєтку на Поділлі, оселився в Києві. Багато сил віддавав громадській та літературній праці. Брав участь у театральному житті Києва, разом з М. Лисенком виступив засновником Товариства українських сценічних акторів. Помер М. Старицький 14 квітня 1904 р., похований у Києві.

М. Старицький — талановитий поет, драматург, перекладач. Перші літературні спроби здійснив у 60-х рр. Поезія М. Старицького відзначається громадянським звучанням. У творах письменника 1900-х рр. відчутно посилюються психологічні риси.

Помітними є здобутки М. Старицького-драматурга. Більшість його п'єс постала як відповідь на потребу розширення українського театального репертуару. Драматург розпочав з переробок чужих творів і виявив високу майстерність у посиленні їх сценічності. У зв'язку з цим найбільш відомою є комедія «За двома зайцями» (переробка п'єси І. Нечуя-Левицького «На кожум'яках»). Цікавими є водевілі драматурга «Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка», «По-модному». Певний інтерес становлять його історичні драми «Богдан Хмельницький», «Оборона Буші». Помітними досягненнями М. Старицького є п'єси «Не судилось» і «Талан». Кращі твори М. Старицького й сьогодні лишаються в українському театральному репертуарі.

ІВАН ФРАНКО (1856—1916)

Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 р. в с. Нагуєвичі на Львівщині в родині коваля. Навчався у початковій (1862—1864) та німецькій нормальній (1864—1867) школах, пізніше — у Дрогобицькій гімназії (1867—1875). 1875 року вступив на філософський факультет Львівського університету, який залишив через арешт у червні 1877 р. Пізніше був заарештований ще двічі (1880; 1889). Майже постійно співробітничав з різноманітними періодичними виданнями, на сторінках яких виступав як критик, публіцист, науковець. Наукові інтереси Франка зумовили працю над докторською дисертацією, що була ним захищена 1893 р. у Віденському університеті. Із 1894 р. видавав журнал «Житє і слово», після закриття якого з 1898 р. був членом редакційного комітету «Літературно-наукового вісника». Взимку 1907—1908 рр. здоров'я письменника значно погіршилось. Матеріальні нестатки й виснажлива праця призвели до загострення хвороби восени 1915 р. Помер Франко 28 травня 1916 р.; похований у Львові.

Іван Франко — поет, прозаїк, драматург. Початок його літературної діяльності припадає на часи навчання в гімназії. Першими спробами були поезії, що друкувалися в журналі «Друг» та сформували збірку «Баляди і розкази» (1876). Кращі твори другої половини 70-х — 80-х рр. склали поетичну збірку «З вершин і низин» (1887), що засвідчила творче зростання митця. Збірка поєднує поезії на різні теми, переважно громадянські. Наступна книжка поезій Франка «Зів'яле листя» (1896) цілком відповідає авторському визначенню ліричної драми. Біографічно зумовлена, вона водночас є мистецьким шедевром і драматичним людським документом. До збірки «Мій Ізмарагд» (1898) увійшли переважно поезії 1897 р. та частина більш ранніх творів. У них знайшли відображення моральні й громадянські пошуки автора, позначені напруженим драматизмом та складною динамікою емоцій. 1900 року побачила світ поетична збірка Франка «Із днів журби». Важливим етапом його поетичної біографії стала наступна книжка «Semper tiro» (1906).

Франкові належить авторство ряду творів у жанрі поеми, серед яких на особливу увагу заслуговують «Іван Вишенський» та «Мойсей». Останній твір стосується складного комплексу національної, громадянської й особистісної проблематики, осмисленого в узагальнено-філософському ключі. Поема перейнята суворим усвідомленням неминучості жертв і складних випробувань на шляху людини й народу до духовного оновлення.

Франко — автор більш як ста прозових творів. Природно, що не всі з них однорідні за мистецькими

вартостями. Прикметною особливістю прози письменника є її виражена тенденційність, що іноді переходить у публіцистичність, схематичну ілюстрацію політичних ідей, як, приміром, у повісті «Борислав сміється» (1881–1882).

Серед драматургічних творів Франка безсумнівним здобутком є п'єса «Украдене щастя» (1893).

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ (1864—1902)

Павло Арсенович Грабовський народився 30 серпня 1864 р. в с. Пушкарному на Харківщині в сім'ї церковнослужителя. Із 1874 р. навчався в Охтирській бурсі, а з 1879 р. у Харківській духовній семінарії, яку не закінчив через арешт у 1882 р. за участь у нелегальному народницькому русі. Після нетривалого ув'язнення проживав у рідному селі, недовго працював у Харкові, служив у війську, а після арешту в 1886 р. і тривалого слідства був відправлений на заслання до Іркутської губернії. У 1889 р. вже на засланні за політичним звинуваченням був черговий раз заарештований та понад три роки провів у в'язниці. Пізніше перебував на поселенні в Якутську та Тобольську. Помер Павло Грабовський 29 листопада 1902 р.

Характер поетичної творчості Грабовського зумовлений непростими обставинами його свідомо обраного життєвого шляху. Звернувшись до поезії ще за навчання в семінарії, на засланні він продовжував наполегливу літературну працю. Перші публікації творів з'явилися на початку 1890-х рр. у галицькій періодиці. Пізніше вийшли друком його поетичні збірки «Пролісок» (1894), «З півночі» (1896), «Кобза» (1898). Серед поезій Грабовського переважають твори на громадянські теми, що ілюструють його життєві переконання. Непроста доля митця пояснює, чому його поезія сповнена різноманітними скаргами й наріканнями та закликами до боротьби. Воно й не дивно, що за Грабовським міцно закріпилося означення поета-революціонера.

МИХАЙЛО КОЦЮБІНСЬКИЙ (1864—1913)

Михайло Михайлович Коцюбинський народився 5 вересня 1864 р. в місті Вінниці в родині чиновника. Початкову освіту дістав у Барській школі; протягом 1876–1880 рр. навчався в Шаргородській духовній семінарії. Мріям Коцюбинського про гімназію та університет через складні родинні й матеріальні обставини здійснитись не судилося; брак систематичних знань довелось надолжувати за допомогою самоосвіти. Письменник цікавився громадським життям, захопився ідеями народовольців, за участь у нелегальному русі потрапив під поліцейний нагляд. 1891 року Коцюбинський склав іспит на право працювати народним учителем. Після досить нетривалого періоду вчителювання він дістав посаду співробітника Філоксерної комісії, що займалась організацією боротьби зі шкідником винограду філоксерою. Працюючи в комісії, письменник із 1892 по 1896 рік проживав у Бессарабії та в Криму. Знайомство з життям молдавського та кримсько-татарського народів позначилось на тематиці його творів. На початок роботи в комісії припадає зближення Коцюбинського з «Братством тарасівців» — організацією молодих інтелектуалів, що прагнули в усьому бути послідовними, «свідомими» українцями на протигагу старшому поколінню так званих українофілів, схильних до співробітництва з колоніальною адміністрацією. Після перенесеної в 1896–1897 рр. хвороби письменник нетривалий час був співробітником Житомирської газети «Волинь», а 1898 року переселився до Чернігова, де працював у земській управі. Одночасно він брав активну участь у культурному житті міста, влаштовував літературні вечори, підтримував письменників-початківців. У 1900-х роках стан здоров'я Коцюбинського значно погіршився. Сухоти та хворе серце змушують його виїздити на лікування до Італії. Завдяки пенсії, що надало письменникові Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, він дістав можливість залишити обтяжливу роботу в земстві. Проте загострення хвороби не дозволило повністю переключитись на літературну працю. Помер письменник 12 квітня 1913 р., похований у Чернігові.

До перших літературних спроб Коцюбинський вдавався ще в дванадцятилітньому віці, пізніше, навчаючись у семінарії, писав вірші й прозу. У 80-х — 90-х роках письменник пройшов складний шлях удосконалення літературної техніки. Певний час його проза ще лишалась у стильових межах етнографічного реалізму з його увагою до селянських тем та побутописанням, водночас у ній

увиразилась чітка тенденція до посилення психологізму. У цей час автор написав цікаві оповідання для дітей: «Харитя», «Ялинка», «Маленький грішник», звернувся до морально-етичної та соціальної проблематики у творах «На віру», «П'ятизлотник», «Хо», «Для загального добра» та ін.

Логічною у творчій еволюції Коцюбинського стала відозва до українських письменників, складена ним разом із М. Чернявським. Автори закликали до оновлення тематики творів і літературного стилю, вважаючи, що українському письменству не варто обмежуватись лише селянськими темами, орієнтуючись на смаки інтелігентного читача. Проголошені наміри Коцюбинський прагнув реалізувати у своїй художній практиці. Із початку 1900-х у його творчості посилюється імпресіоністична (від фр. *impression* — враження) манера письма, що передбачає специфічну техніку відтворення безпосередніх вражень, які й становлять те «повідомлення», що несе в собі твір. Яскравим зразком імпресіоністичного стилю є новела Коцюбинського «Intermezzo». У ній пошук внутрішньої рівноваги особистості героя передається через потік складних і мінливих вражень. Окремі твори прозаїка поєднують елементи реалістичного стилю з імпресіоністичним. Це стосується й повісті «Fata morgana», що змальовує українське село перед заворушеннями 1905—1907 рр. і під час цих подій. Перша частина твору, завершена 1903 р., стилістично виписана в реалістичній манері. Другу частину повісті було завершено 1910 р. Не дивно, що семилітня часова дистанція та драматичні події в житті суспільства, що відбулися за цей час, зумовили еволюцію стилю в напрямку посилення імпресіоністичної складової. Узагалі враження від першої російської революції стали основою цілої низки першокласних творів письменника — «Сміх», «Він іде», «Невідомий», «Persona grata», «Коні не винні» та ін.

Останній період творчості Коцюбинського характеризується його інтересом до загадкового світу народної міфології. Результатом такої зацікавленості стала поява одного з кращих творів письменника «Тіні забутих предків». Звернувшись до життя карпатських українців, автор зобразив поетичний світ давніх гуцульських традицій, сильних і нестримних почуттів, органічної єдності з природою.

Загалом художня практика Коцюбинського свідчить про значний поступ у розвитку української прози. Для неї характерні тенденції проблемно-тематичного оновлення, цікаві жанрові та стильові пошуки. Письменник по праву вважається однією з найбільш яскравих і оригінальних постатей в українській літературі кінця XIX — початку XX століття.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА (1871—1913)

Лариса Петрівна Косач (літературний псевдонім — Леся Українка) народилася 25 лютого 1871 р. в м. Звягелі (тепер — Новоград-Волинський) у дворянській сім'ї. Її батько, Петро Косач, родом з Чернігівщини, по закінченні юридичного факультету Київського університету одержав службове призначення на Волинь. Він був активним учасником українського культурного руху, входив до редакційної колегії журналу «Киевская старина». Мати Лариси Косач — Ольга Косач (Драгоманова), родом із Полтавщини, — рідна сестра відомого українського громадського діяча, історика, публіциста Михайла Драгоманова. Вона чимало зробила в галузі фольклористики та українського книговидавництва, в літературі виступала переважно як дитяча письменниця під псевдонімом Олена Пчілка.

Дитинство Лариси Косач пройшло в сільській місцевості на Волині: родина жила спочатку в Звягелі, а згодом переїхала в с. Колодяжне (на зиму Косачі перебиралися до Луцька). Початкову освіту майбутня поетеса здобула в родинному колі під керівництвом матері. Вона захоплювалась музикою, добре малювала, цікавилась театром і літературою. В родині Косачів діти рано перейнялися настроями й життям дорослих — з юних літ вони стають свідомими членами української громади. Оскільки одним з найважливіших виявів громадської активності на той час була письменницька праця, то й діти рано пробують себе в літературі. Перший вірш Лариса Косач написала ще в дев'ятилітньому віці. Літературні спроби юної поетеси були підтримані матір'ю. Вона надіслала твори дочки до львівського журналу «Зоря», де вони вийшли друком 1884 р. під псевдонімом Леся Українка (він також був обраний матір'ю). Сталося так, що Лариса Косач увійшла в історію української літератури під своїм раннім, дитячим псевдонімом (Леся — зменшене ім'я, яким звали її в родинному колі; Українка — територіальна вказівка, цілком доречна в галицькому виданні, що означала просто «Леся з України»). Мрії Лариси Косач про музичну кар'єру не здійснилися. Взимку 1881 р. вона застудилась і в неї почався туберкульоз кісток. Понад тридцять років поетесі довелося боротися з виснажливою хворобою, що змушувала виїжджати на лікування в Крим, Італію, Єгипет, Грузію. Незважаючи на хворобу, Лариса Косач наполегливо

займалася самоосвітою, відзначалася високим рівнем ерудиції, добре знала іноземні мови. 1907 р. вона одружилася з музикознавцем і фольклористом Климентом Квіткою. Фатальною для здоров'я поетеси стала зима 1906–1907 рр., проведена в Києві. Виснажлива праця й несприятливі кліматичні умови спричинили загострення хвороби. З того часу Лариса Косач могла жити лише в умовах південного клімату. Останні роки життя вона провела в Грузії. Померла Лариса Косач-Квітка 1 серпня 1913 р. в м. Сурамі, похована в Києві.

Літературне становлення Лесі Українки припало на кінець 80-х — початок 90-х рр. Наслідком тривалої творчої праці стали її поетичні збірки «На крилах пісень» (1893), «Думи і мрії» (1899), «Відгуки» (1902), високо оцінені критикою. Чимало поезій Лесі Українки не були включені до збірок, частина з них побачила світ лише після смерті авторки. Її творам властиві висока культура думки та емоційна стриманість, свіжість образів, продумана синтаксична будова, обережність в уживанні лексичних новотворів.

Яскраво й органічно літературний талант Лесі Українки виявився в драматургії. Її твори позначені тематичною новизною та орієнтацією на освіченого читача (глядача). Такі драматичні поеми і драми, як «На полі крові», «Кассандра», «У пущі», «Оргія», «Бояриня», «Лісова пісня», «Камінний господар» стали якісно новим явищем української драматургії. Особливою мистецькою довершеністю відзначається драма-феєрія «Лісова пісня». У символічних образах, з високою драматичною напруженістю авторка пропонує історію пошуку людиною своєї сутності. Природна краса й буденна прагматика підносяться в драмі до рівня символічних узагальнень, що дають можливість поновити уявлення про сенс життя, людське призначення та справжні життєві цінності.

Інтелектуальне та естетичне багатство творів Лесі Українки відчутно позначилося на літературному житті 20-х рр. ХХ ст. Її спадщина належить до найяскравіших явищ української культури. Вона сприяла модернізації українського письменства, наближенню його до європейського рівня, виходу української культури за межі вузьких провінційних рамок.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК (1871–1936)

Василь Стефаник народився 14 травня 1871 р. в с. Русові Снятинського повіту на Станіславщині (нині — Івано-Франківщина) в сім'ї заможного селянина. Після навчання в школах у с. Русові та м. Снятині він 1883 р. вступив до польської гімназії у м. Коломиї. Тут зав'язалася дружба В. Стефаника з Л. Мартовичем. За українську громадсько-політичну діяльність їх обох у 1890 р. виключили з гімназії. В. Стефаник переїхав до Дрогобича і вступив до місцевої гімназії, яку закінчив 1892 р. Того ж року він вступив на медичний факультет Краківського університету, де вчився до 1900 р. У вересні 1903 р. В. Стефаник відвідав Наддніпрянську Україну: був присутнім на відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві й зустрічався з Лесею Українкою, Михайлом Коцюбинським та ін.

З 1903 р. В. Стефаник постійно жив у селі: до 1909 рр. — в Стецеві, а потім до кінця життя в Русові. 1907 року письменник став заступником депутата австрійського парламенту В. Охрімовича. Після того, як 1908 року В. Охрімович зрікся мандату, В. Стефаникові довелося виконувати обов'язки депутата аж до розпаду Австро-Угорської імперії 1918 р. У період визвольних змагань В. Стефаник брав участь у роботі Української національної ради Західноукраїнської народної республіки (ЗУНР), у складі делегації ЗУНР відвідав Київ під час проголошення соборності українських земель 22 січня 1919 р.

Перебуваючи в тій частині України, що була під владою Польщі, В. Стефаник активно цікавився подіями в УРСР, відсилав до радянських журналів («Вопліте», «Червоний шлях», «Плуг») свої нові твори. Відгуком на літературну дискусію 1925–1928 рр. стала новела «Межа» (1926), яка мала присвяту «М. Хвильовому» і була надрукована у «Літературно-науковому віснику», що його редагував Д. Донцов. 1926 року на відзначення 30-річчя літературної діяльності письменникові була призначена пенсія від уряду УРСР. Помер В. Стефаник 7 грудня 1936 р.

Літературну діяльність В. Стефаник розпочав поезіями в прозі (1896–1898). У жовтні 1897 р. на сторінках чернівецького часопису «Праця» була надрукована новела «Виводили з села», пізніше — новели «У корчмі», «Стратився», «Синя книжечка» та «Сама саміська», які одразу зробили його широковідомим українським письменником. Ці твори увійшли до першої збірки В. Стефаника «Синя книжечка» (1899). Пізніше виходили книги новел «Камінний хрест» (1900), «Дорога» (1901), «Моє

слово» (1905), «Земля» (1926).

Для творчості В. Стефаніка характерна експресіоністична (від лат. *expression* — вираження) манера письма, що передбачає вираження глибини та ірраціональності психології навіть звичайної людини через зовнішню напругу його переживань та емоцій. В. Стефанік прагнув виразити духовне (приховане) через реальне (зовнішнє), звернути увагу на духовну деградацію сучасного світу, зрозуміти сенс страждання і смерті людини. Звідси випливає його увага до оригінальних і незвичних епітетів і порівнянь, майстерне використання діалогів, лаконізм та фрагментарність письма. Так, у новелі «Новина» виняткова подія в с. Трійці 1898 р. стала приводом порушити проблеми омертвіння людської душі. Еміграція українців за океан спричинилася до появи його новели «Камінний хрест», коли проводи селянина нагадали авторові похоронний обряд. Іван Дідух мусить розірвати усі зв'язки, що з'єднували його зі світом, який він протягом усього життя упорядковував. Показуючи жорстокість і безглуздя селянського життя, В. Стефанік також намагався привернути українську інтелігенцію до співучасті в житті селянина.

Після десятилітньої перерви світогляд Стефаніка дещо змінився: у творах з'явилися патріотичні мотиви, яких не було в його ранній творчості. Якщо раніше його герої страждали лише через свої власні провини чи провини свого роду, то в пізніших творах вже можна побачити мотиви страждання за свій народ, за свою Україну. Такими мотивами зокрема позначені новели «Марія» та «Сини».

ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА (1863—1942)

Ольга Юліанівна Кобилянська народилася 27 вересня 1863 р. у м. Гура-Гумора на Південній Буковині (нині м. Гура-Гуморулуй у Румунії) в родині службовця. У 1873—1877 рр. О. Кобилянська вчилася в початковій чотирикласній німецькій школі. Не маючи можливості вчитися далі, дальшу освіту вона здобувала самостійно. З 1889 по 1891 р. О. Кобилянська жила в с. Димка Серетського повіту. Пізніше вона разом із родиною переїхала на постійне життя до Чернівців, брала активну участь у жіночому русі, 1894 року виступила одним з організаторів «Товариства руських жінок на Буковині». 1899 року О. Кобилянська побувала на Наддніпрянській Україні, відвідавши родину Косачів на Волині, Лисенків і Старицьких у Києві, могили Т. Шевченка в Каневі.

Після Першої світової війни та румунської окупації Північної Буковини письменниці довелося жити в тяжких умовах, зазнаючи переслідувань з боку румунської влади. З 1927 р. в Україні було розпочато видання 9-томного зібрання творів О. Кобилянської. Того ж року на відзначення 40-річчя літературної діяльності їй була призначена урядом УРСР пенсія, що дало письменниці можливість поліпшити матеріальний стан та придбати власний будинок, у якому письменниця прожила останні роки свого життя. У 1940 р. О. Кобилянська вітала приєднання Північної Буковини до УРСР, активно виступала в пресі з публіцистичними статтями та спогадами. Того ж року її було прийнято до Спілки радянських письменників України. Померла О. Кобилянська 21 березня 1942 р. у Чернівцях.

Літературну діяльність О. Кобилянська почала в середині 1880-х рр. творами німецькою мовою. Перший художній твір українською мовою — повість «Людина», був надрукований 1895 р. у журналі «Зоря». Це була друга редакція написаного раніше німецькою мовою оповідання «Вона вийшла заміж». Пізніше з'явилися оповідання й повісті «Він і Вона» (1895), «Царівна» (1896), «Що я любив» (1896), «Аристократка» (1898), «Valse melancholique» (1898) та інші, позначені впливами поезики символізму, філософії надлюдини Ф. Ніцше та ідей жіночої емансипації.

У повісті «Земля» (1902), яка була написана на основі реального братовбивства, що сталося восени 1894 р. у с. Димка, О. Кобилянська змалювала широку картину життя буковинського села з усім комплексом суспільних процесів. У цьому творі поєднуються елементи символічного та реалістичного стилів. Письменниці вдалося відтворити картину селянської психології, взаємин селянства із навколишнім світом, показати злочинну, на її погляд, владу землі над селянином.

Одним з найпоетичніших творів О. Кобилянської вважається лірично-романтична повість «В неділю рано зілля копала...» (1909), написана за мотивами відомої народної пісні-балади «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці».

Протягом 1915—1923 рр. О. Кобилянська пише низку новел на антивоєнні теми, серед яких можна виділити такі твори, як «Лісова мати», «Василка», «Юда», «Назустріч долі», «Снитися» та ін. Увагою до психологічних таємниць людської душі позначені новели О. Кобилянської «Огривай сонце...» (1927), «Але Господь мовчить...» (1927).

Помітним явищем в історії української прози став роман «Апостол черні» (1926), в якому на широкому суспільно-історичному тлі О. Кобилянська порушила проблему інтелігенції та народу, із симпатією змалювавши образи представників духівництва.

МИКОЛА ВОРОНИЙ (1871—1938)

Микола Кіндратович Вороний народився 24 листопада 1871 р. на Катеринославщині в сім'ї дрібного торгівця. Через півроку його родина переїхала до Харкова. Навчався М. Вороний у Харківському, пізніше — Ростовському реальному училищах, згодом у гімназії, звідки був виключений за зв'язки з народниками, читання та поширення забороненої літератури. Емігрував, вчився у Віденському та Львівському університетах. У Львові зблизився з І. Франком, працював бібліотекарем і коректором Наукового товариства імені Шевченка, був режисером українського театру товариства «Руська бесіда», працював в редакціях галицьких часописів. З 1897 р. М. Вороний — актор театральних труп М. Кропивницького, П. Саксаганського, О. Васильєва та ін. 1900 року поет став членом Революційної української партії (РУП). З 1901 р. він залишив сцену і служив по установах Єкатеринодара, Харкова, Одеси. 1910 року М. Вороний оселився у Києві, де працював в театрі М. Садовського та викладав у театральній школі. Поет активно вітав Лютневу революцію 1917 р. та проголошення УНР, брав активну участь у створенні Директорії, працював також і в радянських установах. 1920 р. М. Вороному довелося емігрувати. 1926 року поет повернувся в Україну, де займався педагогічною та театрознавчою роботою. З 1934 р. М. Вороний зазнавав переслідувань і був висланий за межі УРСР. Пізніше він був заарештований і розстріляний 7 червня 1938 р.

Перші поетичні твори М. Вороний почав писати ще учнем харківського реального училища, друкувався з 1903 р. в періодичних виданнях «Зоря», «Літературно-науковий вісник», «Засів», «Дзвін», «Рада», антологіях і збірниках «Акорди», «Українська муза» та ін. Творчість М. Вороного знаменує собою розрив із попередньою народницькою традицією української літератури. Великого розголосу набув надрукований 1901 р. в «Літературно-науковому віснику» відкритий лист до українських письменників, у якому М. Вороний закликав їх взяти участь в альманасі, де планувалося видавати твори української літератури, що орієнтувалися на модерні течії та напрямки європейських літератур. Перша збірка М. Вороного «Ліричні поезії» вийшла друком у Києві 1911 р., потім були збірки «В сьйві мрій» (1913) та «Поезії» (1920). Серед провідних мотивів лірики поета були теми загальнолюдські, філософські, тема міста, прагнення людини до краси і світла, розкриття трагізму духовної самотності. Поезія М. Вороного була орієнтована насамперед на інтелігентного читача. Помітне місце у творчості поета посідають і громадсько-патріотичні мотиви («Євшан-зілля», «Ти не моя!», «За Україну!», «Коли ти любиш рідний край...» тощо). М. Вороний також є автором численних перекладів з різних мов (зокрема відомий переклад українською мовою «Інтернаціоналу») та багатьох театрознавчих і літературознавчих статей та рецензій.

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ (1878—1944)

Олександр Іванович Кандиба (Олександр Олесь — літ. псевдонім) народився 5 грудня 1878 р. у м. Крига (тепер Білопілья) на Сумщині в заможній селянській родині. Після закінчення сільської школи навчався в Дергачівському училищі. 1903 року він закінчив Харківський ветеринарний інститут, працював статистиком у земстві та ветеринарним лікарем на київських бойнях. 1912 року О. Олесь виїздив за кордон, до Австрії та Італії, де зустрічався з І. Франком та О. Кобилянською. Поет радісно вітав Лютневу революцію 1917 р. У лютому 1919 р. О. Олесь у складі дипломатичної місії УНР виїхав до Угорщини. Пізніше він жив у Відні та Берліні, остаточно оселився в Празі, де й провів решту життя. Помер О. Олесь 22 липня 1944 р. в Празі. Його син Олег Кандиба (1907—1944) також став відомим українським поетом (писав під псевдонімом Олег Ольжич).

Перша поетична збірка О. Олесея «З журбою радість обнялась» вийшла 1907 р. у Петербурзі. Поет вніс до української літератури нові образи і ритми. Відсутність повчального тону в поезіях О. Олесея сприймалася сучасниками як розрив із попередньою народницькою традицією. Поряд із традиційними

романтичними мотивами поет уживав символічну систему образів, прагнучи за допомогою символів та алегорій осягнути приховану сутність життя («Айстри», «Лебідь» та ін.). Провідне місце у першій збірці поета також посідали твори, пов'язані з революцією 1905 р., що стали яскравим зразком української громадянської поезії («Ой не квітни, весно, — мій народ в кайданах», «Капітану Шмідту», «З військом за волю боролися ми...» та ін.). Пізніше виходили друком збірки поезій, які автор позначав римськими цифрами: 1909 — II, 1911 — III, 1914 — IV, 1917 — V. Уже в третій збірці домінують мотиви страху й розпачу перед завтрашнім днем, журби та зневіри в можливостях людини, впевненістю, що людське життя є лише забавою в руках певних вищих сил, сліпого фатуму. О. Олесь вважається одним із зачинателів українського модернізму. Модерністська основа світовідчування поета проявилася у трагічному протиставленні мрій і реальності, минушого й вічного.

Лютневій революції присвячені вірші «Воля! Воля? Сниться, може?..», «1 Мая», «Лебідь», «О слово рідне! Орле скутий!», сповнені надії на відродження України. В еміграції вийшли збірки «Чужиною» (1919), «Кому повім печаль мою» (1931), в яких відчутні ностальгічні мотиви туги за батьківщиною, та сатирична збірка «Перезва» (1921). Написав О. Олесь багато віршованих казок для дітей та книжку «Княжі часи. Минуле України в піснях» (1930). Він є також автором драматичних творів («По дорозі в Казку», «Золота нитка», «Танець життя», «Над Дніпром», «Ніч на полонині»), прозових творів та перекладів з інших мов. Щірі та емоційні поезії О. Олесь, покладені на музику, стали популярними українськими романсами.

СТЕПАН ВАСИЛЬЧЕНКО (1878—1932)

Степан Васильович Панасенко (справжнє прізвище письменника) народився 27 грудня 1878 р. у м. Ічні на Чернігівщині в селянській родині. 1895 р. він вступив до Коростишівської семінарії, після закінчення якої вчителював на Київщині й Полтавщині. 1904 року С. Васильченко навчався у Глухівському учительському інституті, але змушений був залишити його і переїхати на Донбас, де за участь у робітничих демонстраціях 1905 р. він був заарештований. По виході 1908 р. з Бахмутської тюрми С. Васильченко повернувся до Ічні і присвятив себе літературній праці. 1910 р. він переїхав до Києва, де протягом чотирьох років працював у газеті «Рада» завідувачем відділу хроніки. У роки Першої світової війни перебував на фронті.

Під час визвольних змагань українського народу 1917—1920 рр. письменник активно співпрацював із урядом УНР. Так, 1919 р. у Кам'янці-Подільському С. Васильченко написав на прохання С. Петлюри задля боротьби з антисемітськими настроями та єврейськими погромами оповідання «Про жидка Марчика, бідного кравчика». Після встановлення радянської влади у 1921 р. С. Васильченко працював завідувачем дитячим будинком, а в 1922—1926 рр. — учителем трудової школи в Києві. Помер письменник 11 серпня 1932 р.

С. Васильченко — письменник народницького спрямування, який відстоював самобутність українського мистецтва, зв'язок із національною традицією. Для творчості С. Васильченка притаманні поетизація національного українського характеру, посилення емоційно-оцінного начала та поглиблений психологічний аналіз. Так, у гуморесці «Мужицька арихметика» (1910) дотепно зображено соціальний конфлікт між різними верствами українського села початку ХХ ст. Трагедія талановитої людини з народу показана у повісті «Талант» (1924). Помітне місце у творчості письменника посідає дитяча тематика («Циганка» (1910), «Волошки» (1911), «Дома» (1912), «Олив'яний перстень» (1927) та ін.) Також писав С. Васильченко п'єси («На перші гулі» (1911), «Кармелюк» (1927) та ін.), кіносценарії, фейлетони, багато перекладав. В останні роки життя письменник розпочав працю над великою повістю про життя Т. Шевченка «Широкий шлях», але встиг завершити лише першу частину «В бур'янах», у якій розповідається про дитинство поета.

ВОЛОДИМИР ВИННИЧЕНКО (1880—1951)

Володимир Кирилович Винниченко народився 16 липня 1880 р. в м. Єлисаветграді (нині Кіровоград) у небагатій родині. Навчався у народній школі, потім у Єлисаветградській гімназії, з якої був виключений

за захист прав гімназистів і постійні конфлікти з керівництвом. Майже рік В. Винниченко мандрував Україною, заробляючи на життя тимчасовими підробітками. У 1900 р. він склав екстерном екзамен у Златопільській гімназії і вступив на юридичний факультет Київського університету. Навчаючись в університеті, майбутній письменник вів активну революційну діяльність як член Революційної української партії (РУП), що була заснована 1900 р. харківськими студентами і вперше проголосила гасло боротьби за незалежну українську державу.

4 лютого 1902 р. В. Винниченко був вперше заарештований і виключений з університету. Восени його забрали на військову службу, де він також продовжив нелегальну революційну діяльність. Не чекаючи арешту, в лютому 1903 р. В. Винниченко дезертирував і втік до Галичини, де налагодив зв'язки з галицькими партіями, співробітничав із часописами, писав брошури й прокламації. Під час перевезення нелегальної літератури до України в 1903 р. В. Винниченка заарештовують і як дезертира та революціонера саджають до військової в'язниці — Київської фортеці. По виході із в'язниці за амністією 1905 р. В. Винниченко продовжує проводити активну революційну роботу, входить до Центрального комітету Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), на яку трансформувалася РУП. Восени 1906 р. В. Винниченка знову заарештовують і саджають до Лук'янівської в'язниці в Києві. У 1907 р. письменника випустили під заставу в 500 золотих карбованців, яку вніс відомий український меценат Є. Чикаленко. В. Винниченко одразу ж втік за кордон. З 1907 по 1914 р. письменник перебував у еміграції (Львів, Відень, Женева, Париж, о. Капрі, Берлін...) та кілька разів нелегально приїздив на Україну. 1911 р. В. Винниченко одружився зі студенткою Сорбонського університету Розалією Яківною Ліфшиць. 1914 р. він нелегально повернувся до Російської імперії, жив у Москві та Санкт-Петербурзі, з 1916 р. працював редактором московського журналу «Промінь».

Після Лютневої революції 1917 р. В. Винниченко повернувся до Києва і став заступником Голови Центральної Ради, був автором І-го Універсалу, пізніше його призначають Головою Генерального Секретаріату Центральної Ради (прем'єр-міністром). У трагічні дні першої українсько-більшовицької війни 1917 — 1918 рр. В. Винниченко вийшов зі складу уряду УНР. У листопаді 1918 р. він очолив разом із С. Петлюрою Директорію, яка підняла повстання проти гетьмана П. Скоропадського, але вже в лютому 1919 р. знову складав свої повноваження і поїхав до Австрії, Угорщини та Чехії. У квітні 1920 р. В. Винниченко зробив спробу порозумітися із комуністичною владою і поїхав до Москви, а потім до Харкова на переговори з радянським урядом. Політика більшовиків виявилася цілком неприйнятною для письменника, і він у червні 1920 р. назавжди залишив межі України.

Оселилася родина Винниченків у Берліні, де вони жили до листопада 1924 р., а потім переїхали до Парижа. В еміграції В. Винниченко присвятив себе повністю літературній діяльності та писанню мемуарів, видавав журнал «Нова Україна» (1923—1925), активно підтримував зв'язки із письменниками в УРСР, де у 1924—1928 рр. видавництво «Рух» випустило зібрання його творів у 23 томах, а в 1930—1932 рр. у видавництві «Книгоспілка» вийшло 28 томів. У 1934 р. письменник купив садибу на півдні Франції біля Канн у м. Мужен, де разом із дружиною й прожив останні роки.

Помер В. Винниченко 6 березня 1951 р. у Франції.

Перший літературний твір В. Винниченка — оповідання «Сила і краса» (згодом автор змінив назву на «Краса і сила») з'явився восени 1902 р. на сторінках журналу «Киевская старина». Наступні твори склали першу збірку «Краса і сила» (1906), до якої увійшли оповідання «Заручини», «Контрасти», «Антрепренер Гаркун-Задунайський», «Голота», «Біля машини», «Мнімий господін». Рання проза В. Винниченка суттєво розширила тематику української літератури, показавши різні верстви суспільства та гострі соціальні контрасти. Ці та інші твори викликали схвальні відгуки І. Франка, Лесі Українки, С. Єфремова, М. Коцюбинського та ін. Загалом В. Винниченко написав близько ста творів малої прози, зокрема такі новели як «Суд», «Боротьба», «Честь», «Студент», «Солдатики», «Федько-халамидник», «Кумедія з Костем», «Хто ворог?», «Раб краси», «Глум», «Уміркований» та «щирий», «Таємна пригода», «Талісман» тощо. Для новелістики В. Винниченка характерний жанр соціально-психологічного оповідання з динамічною фабулою, в основі якої лежить якась пригода, часто сповнена таємниць. Важливу роль у структурі сюжету відіграє випадок, який забезпечує динаміку дії. Зазвичай письменник ставить героя в екстремальну ситуацію вибору, показуючи парадоксальність та непередбачуваність людської поведінки, коли протягом невеличкого епізоду персонажі зазнають несподіваних метаморфоз.

З 1907 р. у творчості В. Винниченка починається новий етап. Письменник створює новели, романи та п'єси, у яких досліджує питання моралі й таємниці людської психіки. Період 1907—1912 рр. став зоряним часом драматургії В. Винниченка, коли з'явилися такі п'єси, як «Дизгармонія» (1906), «Щаблі життя» (1907), «Великий Молох» (1907), «Memento» (1909), «Чужі люди» (1909), «Базар» (1910), «Брехня»

(1910), «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» (1911), «Гріх» (1919) та ін. Гострота п'єс В. Винниченка знаходила щирий відгук серед широкого кола глядачів, які шукали відповіді на актуальні питання часу. П'єси «Брехня», та «Чорна Пантера і Білий Ведмідь» з успіхом ішли майже в усіх кращих столичних театрах Європи.

Творам В. Винниченка цього періоду властиві увага до проблем кохання, шлюбу та біологічних чинників у людській поведінці. В результаті творчих експериментів письменник приходив до висновків про багатовимірність істини і неможливість повного осягнення її людиною. Критикуючи лицемірство і брехню «старої» моралі, В. Винниченко запропонував критерій «чесності з собою», тобто пізнання свого «Я», гармонію із собою як ґрунт для оцінки й виправдання будь-яких вчинків.

Вплив філософів Ф. Ніцше й А. Бергсона, австрійського психіатра Вагнера фон Яурега, письменників Ф. Достоєвського та С. Пшибишевського позначився на романах В. Винниченка «Чесність з собою» (1911), «Рівновага» («На весах життя») (1912), «Заповіти батьків» (1913), які спочатку вийшли російською мовою, оскільки редакція львівського «Літературно-наукового вісника», наприклад, відмовилася друкувати роман «Чесність з собою» як аморальний. Романи «По-свій!» (1913), «Божки» (1914), «Хочу!» (1916) та «Записки Кирпатого Мефістофеля» (1916) засвідчили провідне місце письменника в літературному процесі цього періоду. Ідея національно-державного відродження України лягла в основу драми «Між двох сил» (1918) і повісті «На той бік» (1919–1923).

Творчість В. Винниченка розвивалася переважно в річищі реалізму, який на початку ХХ ст. набув нових рис під впливом модернізму. Цей стиль дістав назву «неореалізм». Неореалізму властива більша увага до глибин психології пересічної людини, коли письменника більше цікавлять внутрішні конфлікти персонажів, ніж боротьба із зовнішніми обставинами. Суттєвим чинником розкриття характеру став детальний самоаналіз персонажа, тому важлива роль в структурі неореалістичного твору відводиться внутрішньому мовленню героїв.

У Берліні в 1922–1923 рр. В. Винниченко написав «Сонячну машину», яка стала першим в українській літературі утопічним і фантастичним романом. Попри усі численні недоліки (наївність і примітивізм наукової гіпотези та прогнозів соціально-політичного розвитку суспільства, вигаданість і необґрунтованість наслідків експерименту, відсутність більш менш реальної альтернативи «капіталістичній моралі» окрім анархічних ідей зникнення держави, грошової економіки та суспільних інститутів тощо), у свій час роман мав нечуваний успіх серед читачів і витримав в Україні з 1928 по 1930 рр. три перевидання. «Сонячну машину» також загалом прихильно зустріла тогочасна українська критика (О. Білецький, М. Зеров та ін.), відзначивши такі позитивні сторони твору, як гостроту сюжету, динамізм розповіді, широту охоплення суспільних тенденцій життя, елементи кінематографічності тощо.

Окрім «Сонячної машини» В. Винниченко в еміграції також написав тритомну працю «Відродження нації» (1920), цикл психологічних оповідань зі свого дитинства «Намисто» (1921 – 1923), романи «Поклади золота» (1927), «Лепрозорій» (1938), «Слово за тобою, Сталіне!» (1950), п'єсу «Пророк» (1929) та інші твори. У цей період посилилась тенденційність та ідеологічність творів письменника, коли вони стали ілюстрацією певних авторських ідей («Сонячна машина», «Слово за тобою, Сталіне!»).

В. Винниченко вважається однією з найяскравіших постатей в українському літературному процесі ХХ ст. Творчість письменника суттєво розширила ідейно-тематичні та жанрово-стильові обрії нашої літератури, вплинувши на подальший розвиток прози та драматургії, ввела українську літературу до світового контексту як її реально діючу складову.

ПАВЛО ТИЧИНА (1891–1967)

Павло Григорович Тичина народився 27 січня 1891 р. в с. Пісках Козелецького повіту на Чернігівщині в сім'ї дяка. Навчався в бурсі, згодом — Чернігівській семінарії. Будучи музично обдарованою людиною, П. Тичина співав спочатку у семінарському, а пізніше — міському хорі. 1913 року він переїхав до Києва і вступив до Київського комерційного інституту, підробляв у редакціях журналу «Світло» і газети «Рада», а також помічником хормейстера в театрі М. Садовського. 1918 року П. Тичина став членом редколегії газети «Нова рада». Того ж року в Києві вийшла перша збірка поета «Сонячні кларнети». 1923 року П. Тичина переїхав до Харкова і став членом редколегії журналу «Червоний шлях». Належав до «Гарту», потім до ВАПЛІТЕ. У цей період поет був неодноразово критикований за націоналістичні

ухили. Аби уникнути фізичного знищення, йому довелося поступово пристосовуватись до ідеологічних вимог партії.

З 1934 р. П. Тичина був визнаний офіційним класиком української радянської літератури, шанований партією та урядом, удостоєний чи не всіх нагород і почесних звань: 1929 року він став академіком АН УРСР, членом-кореспондентом Білоруської АН, пізніше був лауреатом Сталінської премії (1941) та Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1962), міністром освіти УРСР, депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР, Головою Президії Верховної Ради УРСР (1953—1959). Остання збірка поета «Осінні зорі» вийшла друком 1964 року. Помер П. Тичина 16 вересня 1967 р. в Києві.

П. Тичина — один з найобдарованіших та найконтроверсійніших українських митців ХХ ст. Перші поезії П. Тичини з'являються у 1906—1907 рр. На зацікавлення юнака літературою мав вплив М. Коцюбинський. Друкуватися П. Тичина почав 1912 р. в київському журналі «Українська хата». Від перших поетичних спроб, позначених впливом Т. Шевченка, О. Олесья, М. Вороного, Г. Чупринки та ін., поет швидко еволюціонував, і вже дебютна збірка «Сонячні кларнети» (1918) стала подією в українській літературі. П. Тичина зміг синтезувати принципи імпресіоністичної та символістської манери творення образу, музичність вірша, поєднати найкращі здобутки українського та світового модернізму.

«Сонячні кларнети», особливо друга частина збірки, просякнуті почуттям молодості й оптимізму, світлими та радісними образами, породженими надією на відродження української нації до державного життя після кількох століть колоніального рабства. Ставлення поета до національної революції розкривають поема «Золотий гомін» і твори, друковані в періодиці: «Гей, вдарте в струни кобзарі!...», «Ой що в Софійському заграли дзвони...»

Але вже у грудні 1917 р. більшовики розв'язали війну з Центральною Радою. У пам'ять про загиблих під Крутами юнаків П. Тичина написав поезію «Пам'яті тридцяти». Жорстокість більшовицького терору вжахнула поета, тому й у поезіях збірки, позначених 1918 р., відчутне засудження жорстокості братовбивчої війни і тривога за майбутнє України, за майбутнє людської душі («Одчиняйте двері!...», «Війна», «По блакитному степу!...», поема «Скорбна мати» та «Дума про трьох вітрів»).

Розпач і страх назавжди полонили душу поета. Філософські роздуми з цього приводу лягли в основу збірки «Замість сонетів і октав» (1920). П. Тичина зрозумів неминучість нової доби і схилився перед нею. Наступні збірки «Плуг» (1920) та «Вітер з України» (1924) мали засвідчити упокорення поета перед нелюдською, непоборною силою революції. Однак поряд із вітанням нової влади у збірці багато творів, які відбивають тодішній стан душі поета, його розгубленість і страх: «І Білий, і Блок...», «26-П (11-III) (на день Шевченка)». Щиро прагнучи бути на боці нової влади, П. Тичина протягом 1920-х рр. все ж таки пише такі поезії, як «Голод», «Загупало в двері прикладом», «Хто ж це так із тебе насміятись смів?», уривки з поеми «Чистила мати картоплю!...», в яких змальовує духовну деградацію та здичавіння людини, за що й був неодноразово критикований.

1930 року вийшла друком збірка «Чернігів», у якій, з одного боку, було пряме оспівування колективізації, Леніна, політичних статей Сталіна тощо. З іншого боку, ця збірка була позначена крайньою формальною ускладненістю, використанням бурлескних і протонародних форм, багатством авторських поетичних новотворів, грою різними змістовими площинами тощо. Внаслідок взаємодії «високої» ідеологічної тематики та «низької» бурлескної форми текст набув відверто іронічного забарвлення, що, імовірно, відбивало справжнє ставлення поета до відтворюваних подій. 1934 року П. Тичина видав збірку «Партія веде», яка стала етапною на шляху до офіційного визнання його класиком соцреалізму та водночас творчої деградації. З того часу і до 1964 р. П. Тичина видав багато книжок — проте митецька вартість переважної більшості з них не є високою. Виняток становить хіба що написана під час Великої Вітчизняної війни поема «Похорон друга» (1942), в якій поет зумів щиро й талановито передати почуття, які виникають у людини під час смерті близьких людей.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895—1964)

Максим Тадейович Рильський народився 19 березня 1895 р. в Києві у дворянській родині. Дитинство провів переважно в с. Романівка на Житомирщині. 1908 р. він вступив до приватної Київської гімназії В. Науменка і здобув там глибоку гуманітарну освіту. З 1915 р. М. Рильський навчався в Київському університеті — спочатку на медичному, а потім на історико-філологічному факультеті. Революція та громадянська війна не дали змоги закінчити освіту, і М. Рильський змушений був переїхати на село, де

вчителював до осені 1923 р. Після повернення до Києва він ще шість років викладав мову та літературу в середній школі та на робітфаці, доки повністю не присвятив себе літературній діяльності. У 1920-і роки М. Рильський належав до літературної групи «неокласиків» (М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара, Юрій Клен), яких об'єднувала не лише любов до своєї батьківщини та української літератури. Ґрунтовна освіта, інтелігентність, наявність мистецького смаку, обізнаність у світовій культурі та відсутність ірраціональної віри у світле майбутнє були причиною органічного несприйняття невігластва і безкультур'я представників нового пролетарського мистецтва. «Неокласики» у своїй творчості були схильними до іронії, скептицизму та своєрідного фаталізму, що породжувалися знанням про відносність явищ життя.

У 1930–1932 рр. міняється доля поета: у країні розгорталася масова репресія проти національної інтелігенції, партією був проголошений курс на масову колективізацію, що призвело до голоду 1932–1933 рр. Не обминула доба і М. Рильського: з березня до серпня 1931 р. він пробув «під слідством» у в'язниці. Після виходу на свободу поет, щоб засвідчити свою лояльність радянській владі, друкує у серпні 1932 р. «Декларацію обов'язків поета й громадянина» та збірку «Знак терезів» (1932). Подальша творчість М. Рильського, який мусив відтепер обслуговувати панівну ідеологію, була позначена певним зниженням рівня художності. Нетривалий період відносної творчої свободи поет пережив у роки Вітчизняної війни. У повоєнний період М. Рильський зазнав несправедливої критики та ідеологічних гонінь. Нове духовне піднесення він відчув лише після смерті Сталіна, коли з середини 1950-х рр. був послаблений ідеологічний тиск. Цей час поет назвав періодом «третього цвітіння». Творчість М. Рильського була відзначена Сталінськими (1943; 1950) та Ленінською (1960) літературними преміями СРСР.

У 1943 р. М. Рильський був обраний дійсним членом Академії наук УРСР, а у 1958 р. — академіком АН СРСР, очолював Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, залишивши критичні та наукові праці з мовознавства, літературознавства і фольклористики. Він також багато перекладав, зокрема з англійської (Шекспір), білоруської (Я. Купала, Я. Колос та ін.), польської (А. Міцкевич, Ю. Словацький), російської (О. Пушкін, М. Лермонтов, В. Брюсов та ін.), французької (Ж.-Б. Мольєр, Вольтер, П. Верлен, В. Гюґо) та інших мов.

Помер Максим Рильський 24 липня 1964 р., похований на Байковому кладовищі в Києві.

До перших літературних спроб М. Рильський вдався ще в дитинстві, а вже у п'ятнадцять років видав свою першу поетичну збірку «На білих островах», яка, попри учнівський характер віршів, була прихильно зустрінута критикою. Подальша літературна творчість засвідчила швидке зростання художньої майстерності поета. 1918 р. вийшла наступна збірка — «Під осінніми зорями», де, як і в попередній, превалювали романтика юнацької мрії, поривання у далекі незнані світи, поетизація кохання, краси і людини.

Найвищого творчого розвитку М. Рильський досяг у 1920-х рр., у так званій неокласичній період. Збірки «Синя далечінь» (1922), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Де сходяться дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929) засвідчили розквіт самобутнього таланту поета, що виявився насамперед у художній довершеності вірша, філігранній обробці кожної строфи, вишуканій досконалості образів. У поезіях М. Рильського цього періоду відтворено ідеї культури, краси, мистецтва, пошуки гармонії природи і людської душі.

У роки Великої Вітчизняної війни М. Рильський створив такі твори, як «Слово про рідну матір», поеми «Жага» і «Мандрівка в молодість» (останню поетові пізніше довелося кілька разів переробляти, аби уникнути звинувачень у націоналізмі). Тема патріотизму постала у спогадах про дитинство, зображенні митцем краси пейзажів рідної землі, героїки національної історії, найкращих рис українського народу.

Творче відродження М. Рильського припало на період «відлиги» в житті суспільства. Поетичні збірки «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959) синтезували в собі здобутки попередніх етапів. Провідними для поета стали філософські роздуми про вічні цінності буття: працю, красу, добро і гуманізм.

ВОЛОДИМИР СОСЮРА (1898—1965)

Володимир Миколайович Сосюра народився 6 січня 1898 р. на станції Дебальцеве (нині Донецької обл.) в сім'ї шахтаря. Дитинство майбутній поет провів у с. Третя рота (нині м. Верхнє, що входить

до складу Лисичанська). Учився в двокласній сільській школі, в ремісничому училищі, потім — в агрономічній школі. Працював з 12 років на шахті, пізніше — на содовому заводі. Громадянська війна суттєво вплинула на долю В. Сосюри: 1917 р. він почав бійцем Донецької червоної гвардії, у 1918 р. був козаком гетьманських охоронних сотень, у 1919 — гайдамакою 3-го Гайдамацького полку, курсантом Спільної юнацької старшинської школи армії УНР, після поразки української армії став юнкером Добровольчої білогвардійської армії, у 1920 р. В. Сосюра — стрілець Чорноморського полку Червоної української галицької армії (ЧУГА), а закінчив війну знову бійцем Червоної армії. 1920 р. він став членом більшовицької партії, наступного року демобілізувався і переїхав до Харкова, де працював у агітпропі.

В. Сосюра був одним із фундаторів української радянської літератури, написавши разом із М. Хвильовим та М. Йогансенем у листопаді 1921 р. передмову до збірника «Жовтень», що мала назву «Наш універсал до робітництва і пролетарських мистців українських». 1922 р. він вступив до Харківського університету, де, на свій подив, мусив вивчати власну поему «Червона зима», яка вже вважалася класикою української радянської літератури. 1925 р. поет кидає університет і повністю віддається літературній праці. В. Сосюра в 1920-ті рр. був членом багатьох літературних організацій (Пролеткульту, «Плугу», «Гарту», ВАПЛІТЕ, ВУСППу та ін.), керуючись при цьому не стільки ідейно-естетичними програмами, як особистими симпатіями. У цей час поета піддавали гострій критиці за націоналізм, розчарування радянською дійсністю, оспівування кохання та краси. Під тиском керівництва ВУСППу в 1929—1930 рр. В. Сосюра навіть змушений був «перевиховуватись», працюючи слюсарем на заводі. Але це не захистило його від переслідувань та несправедливої критики, що позначилося на психічному стані поета, до цього додалися також моторошні картини голоду 1932—1933 рр. Тому вже 1934 р. В. Сосюра був виключений з Комуністичної партії і потрапив до психіатричної лікарні. Проте перебування в ній, можливо, допомогло поетові уникнути репресій.

1936 р. В. Сосюру прийняли до Спілки радянських письменників України, і він отримав можливість видавати свої твори. 1937 р. поет був нагороджений орденом «Знак пошани». Того ж року він переїхав до Києва. 1940 р. В. Сосюра написав особистого листа Й. Сталіну, і його було відновлено в партії. Під час війни він працював у Москві в українському радіокомітеті та українському партизанському штабі, був кореспондентом фронтової газети. 1944 р. поет повернувся до Києва. 2 липня 1951 р. в московській газеті «Правда» з'явилася стаття «Проти ідеологічних перекручень в літературі», у якій В. Сосюру було звинувачено в націоналізмі за вірш 1944 р. «Любіть Україну!». Поета перестали друкувати, він жив під безпосередньою загрозою арешту. Лише смерть Й. Сталіна 1953 р. дозволила митцеві повернутися в літературу. Помер В. Сосюра 8 січня 1965 р. в Києві.

Перші поетичні спроби російською мовою В. Сосюра відносить до 1914 р., пізніше він писав поезії українською та російською мовами. 1921 р. вийшла збірка В. Сосюри «Поезії». Того ж року з'явилася його поема «Червона зима», яка мала певний успіх й одразу ввела В. Сосюру до рангу провідних радянських поетів. У збірках «Червона зима» (1922), «Осінні зорі» (1924), «Сьогодні» (1925), «Золоті шуліки» (1927), «Коли зацвітуть акації» (1928) та ін. яскраво виявився ліричний талант митця. У мелодійності вірша В. Сосюри, глибині та щирості сердечного переживання відчуються впливи імпресіонізму та імажинізму, російської та української романсової традиції (О. Апухтін, І. Северянін, О. Олесь, Олена Журлива, С. Черкасенко). Стверджуючи через почуття кохання неповторність особистості, В. Сосюра тим самим протиставляв його колективістській радянській ідеології. Поряд із ліричними творами у цей час були написані й такі «ідеологічно витримані» поеми, як «Відповідь», «ДПУ» тощо. Психічний розлад поета, розчарування радянською дійсністю яскраво відбилися у збірках «Місто» (1924) та «Серце» (1931), де в поезії «Два Володьки» автор відверто говорить про свою внутрішню боротьбу між комуністичним та національним.

Після прийняття поета до Спілки письменників з'явилися збірки «Нові поезії» (1937), «Осінь» (1938), «Люблю» (1939) та великий роман у віршах «Червоногвардієць» (1940). У період війни В. Сосюра написав перейняті патріотичними мотивами і закликами до боротьби з поневолювачами України збірки «В годину гніву» (1942), «Під гул кривавий» (1942) та поему «Мій син» (1942—1944). Після смерті Й. Сталіна 1953 р. вийшли поетичні збірки «За мир» (1953), «На струнах серця» (1955), «Солов'їні далі» (1957), «Близька далина» (1960), «Осінні мелодії» (1964) та ін. Закінчив він також розпочату ще в 1926—1929 рр. поему «Мазепа» (1959—1960) і написав поему «Розстріляне безсмертя» (1960), присвячену українським митцям 1920-х рр. Загалом В. Сосюра залишив близько 60 поетичних збірок, десятки поем, а також автобіографічний прозовий твір «Третя рота». Творчість поета була відзначена Сталінською премією 1948 р. та Державною премією України ім. Т. Шевченка 1963 р.

Популярність серед масового українського читача В. Сосюра здобув переважно своєю талановитою інтимною лірикою. Набагато слабшими були його епічні твори, в яких він намагався поєднати щирість національного почуття та догмати комуністичної ідеології. Так, історичний роман у віршах «Тарас Трясило» (1926), у якому автор намагався дотримуватися соціологічної моделі української історії, швидше нагадує погано зроблену пародію. Таку само соціологічну модель В. Сосюра поклав в основу поеми «Мазепа», поєднавши її з поширеним в європейській романтичній традиції XIX ст. міфом про І. Мазепу як «українського Дон-Жуана» (Байрон, В. Гюго, Ю. Словацький та ін.).

ПАВЛО ТИЧИНА (1891–1967)

Павло Григорович Тичина народився 27 січня 1891 р. в с. Пісках Козелецького повіту на Чернігівщині в сім'ї дяка. Навчався в бурсі, згодом — Чернігівській семінарії. Будучи музично обдарованою людиною, П. Тичина співав спочатку у семінарському, а пізніше — міському хорі. 1913 року він переїхав до Києва і вступив до Київського комерційного інституту, підробляв у редакціях журналу «Світло» і газети «Рада», а також помічником хормейстера в театрі М. Садовського. 1918 року П. Тичина став членом редколегії газети «Нова рада». Того ж року в Києві вийшла перша збірка поета «Сонячні кларнети». 1923 року П. Тичина переїхав до Харкова і став членом редколегії журналу «Червоний шлях». Належав до «Гарту», потім до ВАПЛІТЕ. У цей період поет був неодноразово критикований за націоналістичні ухили. Аби уникнути фізичного знищення, йому довелося поступово пристосовуватись до ідеологічних вимог партії.

З 1934 р. П. Тичина був визнаний офіційним класиком української радянської літератури, шанований партією та урядом, удостоєний чи не всіх нагород і почесних звань: 1929 року він став академіком АН УРСР, членом-кореспондентом Білоруської АН, пізніше був лауреатом Сталінської премії (1941) та Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1962), міністром освіти УРСР, депутатом Верховних Рад СРСР та УРСР, Головою Президії Верховної Ради УРСР (1953–1959). Остання збірка поета «Осінні зорі» вийшла друком 1964 року. Помер П. Тичина 16 вересня 1967 р. в Києві.

П. Тичина — один з найобдарованіших та найконтroversійніших українських митців XX ст. Перші поезії П. Тичини з'являються у 1906–1907 рр. На зацікавлення юнака літературою мав вплив М. Коцюбинський. Друкуватися П. Тичина почав 1912 р. в київському журналі «Українська хата». Від перших поетичних спроб, позначених впливом Т. Шевченка, О. Олеся, М. Вороного, Г. Чупринки та ін., поет швидко еволюціонував, і вже дебютна збірка «Сонячні кларнети» (1918) стала подією в українській літературі. П. Тичина зміг синтезувати принципи імпресіоністичної та символістської манери творення образу, музичність вірша, поєднати найкращі здобутки українського та світового модернізму.

«Сонячні кларнети», особливо друга частина збірки, просякнуті почуттям молодості й оптимізму, світлими та радісними образами, породженими надією на відродження української нації до державного життя після кількох століть колоніального рабства. Ставлення поета до національної революції розкривають поема «Золотий гомін» і твори, друковані в періодиці: «Гей, вдарте в струни кобзарі...», «Ой що в Софійському заграли дзвони...»

Але вже у грудні 1917 р. більшовики розв'язали війну з Центральною Радою. У пам'ять про загиблих під Крутами юнаків П. Тичина написав поезію «Пам'яті тридцяти». Жорстокість більшовицького терору вжахнула поета, тому й у поезіях збірки, позначених 1918 р., відчутне засудження жорстокості братовбивчої війни і тривога за майбутнє України, за майбутнє людської душі («Одчиняйте двері...», «Війна», «По блакитному степу...», поема «Скорбна мати» та «Дума про трьох вітрів»).

Розпач і страх назавжди полонили душу поета. Філософські роздуми з цього приводу лягли в основу збірки «Замість сонетів і октав» (1920). П. Тичина зрозумів неминучість нової доби і схилився перед нею. Наступні збірки «Плут» (1920) та «Вітер з України» (1924) мали засвідчити упокорення поета перед нелюдською, непоборною силою революції. Однак поряд із вітанням нової влади у збірці багато творів, які відбивають тодішній стан душі поета, його розгубленість і страх.: «І Бєлий, і Блок...», «26-II (11-III) (на день Шевченка)». Щиро прагнучи бути на боці нової влади, П. Тичина протягом 1920-х рр. все ж таки пише такі поезії, як «Голод», «Загупало в двері прикладом», «Хто ж це так із тебе насміялись смів?», уривки з поеми «Чистила мати картоплю...», в яких змальовує духовну деградацію та здичавіння людини, за що й був неодноразово критикований.

1930 року вийшла друком збірка «Чернігів», у якій, з одного боку, було пряме оспівування колективізації,

Леніна, політичних статей Сталіна тощо. З іншого боку, ця збірка була позначена крайньою формальною ускладненістю, використанням бурлескних і простонародних форм, багатством авторських поетичних новотворів, грою різними змістовими площинами тощо. Внаслідок взаємодії «високої» ідеологічної тематики та «низької» бурлескної форми текст набув відверто іронічного забарвлення, що, імовірно, відбивало справжнє ставлення поета до відтворюваних подій. 1934 року П. Тичина видав збірку «Партія веде», яка стала етапною на шляху до офіційного визнання його класиком соцреалізму та водночас творчої деградації. З того часу і до 1964 р. П. Тичина видав багато книжок — проте митецька вартість переважної більшості з них не є високою. Виняток становить хіба що написана під час Великої Вітчизняної війни поема «Похорон друга» (1942), в якій поет зумів щиро й талановито передати почуття, які виникають у людини під час смерті близьких людей.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895–1964)

Максим Тадейович Рильський народився 19 березня 1895 р. в Києві у дворянській родині. Дитинство провів переважно в с. Романівка на Житомирщині. 1908 р. він вступив до приватної Київської гімназії В. Науменка і здобув там глибоку гуманітарну освіту. З 1915 р. М. Рильський навчався в Київському університеті — спочатку на медичному, а потім на історико-філологічному факультеті. Революція та громадянська війна не дали змоги закінчити освіту, і М. Рильський змушений був переїхати на село, де вчителював до осені 1923 р. Після повернення до Києва він ще шість років викладав мову та літературу в середній школі та на робітфаці, доки повністю не присвятив себе літературній діяльності. У 1920-і роки М. Рильський належав до літературної групи «неокласиків» (М. Зеров, П. Филипович, М. Драй-Хмара, Юрій Клен), яких об'єднувала не лише любов до своєї батьківщини та української літератури. Ґрунтовна освіта, інтелігентність, наявність мистецького смаку, обізнаність у світовій культурі та відсутність ірраціональної віри у світле майбутнє були причиною органічного несприйняття невігластва і безкультур'я представників нового пролетарського мистецтва. «Неокласики» у своїй творчості були схильними до іронії, скептицизму та своєрідного фаталізму, що породжувалися знанням про відносність явищ життя.

У 1930–1932 рр. міняється доля поета: у країні розгорталася масова репресія проти національної інтелігенції, партією був проголошений курс на масову колективізацію, що призвело до голоду 1932–1933 рр. Не обминула доба і М. Рильського: з березня до серпня 1931 р. він пробув «під слідством» у в'язниці. Після виходу на свободу поет, щоб засвідчити свою лояльність радянській владі, друкує у серпні 1932 р. «Декларацію обов'язків поета й громадянина» та збірку «Знак терезів» (1932). Подальша творчість М. Рильського, який мусив відтепер обслуговувати панівну ідеологію, була позначена певним зниженням рівня художності. Нетривалий період відносної творчої свободи поет пережив у роки Вітчизняної війни. У повоєнний період М. Рильський зазнав несправедливої критики та ідеологічних гонінь. Нове духовне піднесення він відчув лише після смерті Сталіна, коли з середини 1950-х рр. був послаблений ідеологічний тиск. Цей час поет назвав періодом «третього цвітіння». Творчість М. Рильського була відзначена Сталінськими (1943; 1950) та Ленінською (1960) літературними преміями СРСР.

У 1943 р. М. Рильський був обраний дійсним членом Академії наук УРСР, а у 1958 р. — академіком АН СРСР, очолював Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, залишивши критичні та наукові праці з мовознавства, літературознавства і фольклористики. Він також багато перекладав, зокрема з англійської (Шекспір), білоруської (Я. Купала, Я. Колос та ін.), польської (А. Міцкевич, Ю. Словацький,), російської (О. Пушкін, М. Лермонтов, В. Брюсов та ін.), французької (Ж.-Б. Мольєр, Вольтєр, П. Верлен, В. Гюґо) та інших мов.

Помер Максим Рильський 24 липня 1964 р., похований на Байковому кладовищі в Києві.

До перших літературних спроб М. Рильський вдався ще в дитинстві, а вже у п'ятнадцять років видав свою першу поетичну збірку «На білих островах», яка, попри учнівський характер віршів, була прихильно зустрінута критикою. Подальша літературна творчість засвідчила швидке зростання художньої майстерності поета. 1918 р. вийшла наступна збірка — «Під осінніми зорями», де, як і в попередній, превалювали романтика юнацької мрії, поривання у далекі незнані світи, поетизація кохання, краси і людини.

Найвищого творчого розвитку М. Рильський досяг у 1920-х рр., у так званій неокласичній період. Збірки «Синя далечінь» (1922), «Крізь бурю й сніг» (1925), «Тринадцята весна» (1926), «Де сходяться

дороги» (1929), «Гомін і відгомін» (1929) засвідчили розквіт самобутнього таланту поета, що виявився насамперед у художній довершеності вірша, філігранній обробці кожної строфи, вишуканій досконалості образів. У поезіях М. Рильського цього періоду відтворено ідеї культури, краси, мистецтва, пошуки гармонії природи і людської душі.

У роки Великої Вітчизняної війни М. Рильський створив такі твори, як «Слово про рідну матір», поеми «Жага» і «Мандрівка в молодість» (останню поетові пізніше довелося кілька разів переробляти, аби уникнути звинувачень у націоналізмі). Тема патріотизму постала у спогадах про дитинство, зображенні митцем краси пейзажів рідної землі, героїки національної історії, найкращих рис українського народу.

Творче відродження М. Рильського припало на період «відлиги» в житті суспільства. Поетичні збірки «Троянди й виноград» (1957), «Далекі небосхили» (1959), «Голосіївська осінь» (1959) синтезували в собі здобутки попередніх етапів. Провідними для поета стали філософські роздуми про вічні цінності буття: працю, красу, добро і гуманізм.

МИКОЛА БАЖАН (1904—1983)

Микола Платонович Бажан народився 9 жовтня 1904 р. в м. Кам'янці-Подільському в родині військового топографа. Навчався в Уманській гімназії, згодом — у Київському Кооперативному інституті та Інституті зовнішніх зносин. Друкуватися почав у київській пресі з 1923 р. Був близький до об'єднання українських футуристів на чолі з М. Семенком (Аспанфут). З 1927 р. — член ВАПЛІТЕ, яке очолював М. Хвильовий. Під час Другої світової війни редагував фронтову газету «За радянську Україну», писав поезії та публіцистичні статті. З 1943 р. М. Бажан працював на керівних посадах державних органів: заступником голови Ради Міністрів УРСР (1943—1948), головою республіканської Спілки письменників (1953—1959), головою редакції Української Радянської Енциклопедії (1958-1983). Помер М. Бажан 23 листопада 1983 р.

У своїй творчості М. Бажан пройшов помітну еволюцію. Ранні поезії 1920-х рр. («Рура-марш», «Про жито й кров», «Протигаз» та ін.) позначені впливом футуристів як на формальному, так і на ідейно-тематичному рівнях. Наприкінці 1920-х — поч. 1930-х рр. у творах М. Бажана відчувається вплив ідей М. Хвильового: «романтика вітаїзму», теорія «азіатського ренесансу», орієнтація на європейську культуру. Яскравим прикладом цього слугують поеми «Розмова сердець», «Гофманова ніч», «Сліпці», «Гето в Умані». У триптиху будівлі, що складається з поезій «Собор», Брама», «Будинок», поет протиставляє застиглий та застарілий красі готичного собору та барокової брами індустріальний пафос нового будівництва. Засудження «роздвоєності» інтелігенції як негативного явища, котре слід подолати, стає провідною темою поем «Гофманова ніч» та поезії «Смерть Гамлета». З середини 1930-х рр. М. Бажан стає «офіційним» поетом (поеми «Безсмертя» (1935—1937), «Батьки й сини» (1939) тощо.). Під час війни поет пише патріотичні твори (поезія «Клятва» (1941), «Данило Галицький» (1942), цикл «Сталінградський зошит» (1943). Антисталінськими мотивами позначена поема «Політ крізь бурю» (1964). У творчості М. Бажана 1960-1970-х рр. (збірки «Міцкевич в Одесі», 1957; «Уманські спогади», 1972; «Нічні роздуми старого майстра», 1976; «Карби», 1978) превалюють філософські роздуми поета над власним життям, сутністю мистецтва тощо. Важливу частину поетичної спадщини поета становлять переклади на українську мову творів А. Навої, Д. Гурамішвілі, О. Пушкіна, В. Маяковського, Й. В. Гете, Р.-М. Рільке, А. Міцкевича, Ю. Словацького та ін. Його переклад поеми Ш. Руставелі «Витязь у тигровій шкурі» безпідставно вважається найкращим слов'янською мовою.

ВОЛОДИМИР СВДЗИНСЬКИЙ (1885—1941)

Володимир Євтимович Свідзинський народився 8 жовтня 1885 р. в с. Маянів на Вінниччині в родині священника. Навчався майбутній поет у Тиврівській бурсі та Кам'янець-Подільській духовній семінарії, яку кинув у 1904 р. 1907 р. переїхав до Києва і вступив на економічний факультет Комерційного інституту, після закінчення якого працював у Вінницькому земстві економістом. Під час Першої світової війни був на фронті. З 1920 р. В. Свідзинський працював редактором видавничого відділу народної управи в Кам'янці-Подільському. У цьому місті поет одружився з народною вчителькою Зінаїдою Сулковською.

1921 р. у них народилася донька Мирослава. 1925 р. разом із дружиною та дочкою В. Свідзинський переїхав до Харкова, де до кінця життя пропрацював в редакції журналу «Червоний шлях (з 1936 р. - «Літературний журнал»)). На початку 1930-х рр. поет пережив глибоку драму, що суттєво позначилася на його творчості: дружина з дочкою залишила Харків і переїхала жити до сестри до Вінниці, де померла від черевного тифу в липні 1933 р. В. Свідзинський залишився з дванадцятирічною Мирославою на руках. З початком Другої світової війни поет був заарештований органами НКВС, а напередодні вступу німецьких військ до Харкова 18 жовтня 1941 р. був спалений живцем під м. Куп'янськом у сараї разом з іншими в'язнями.

Перший вірш В. Свідзинський надрукував 1912 р. в альманасі українських модерністів «Українська хата». Перша збірка поета «Ліричні поезії» з'явилася 1922 р., наступна - «Вересень» вийшла 1927 р. на власний кошт автора. Останньою прижиттєвою стала збірка «Поезії» 1940 р. В. Свідзинський все життя цурався галасливого біялітературного середовища, тому більшість своїх поезій писав у шухляду, на самоті висловлюючи в них свої найпотаємніші думки. Вже після його смерті на еміграції була упорядкована збірка недрукованих поезій «Медобір». Значну частину творчого доробку В. Свідзинського складають поетичні переклади Гесіода, Овідія, Арістофана, Лопе де Вега, О. Пушкіна, М. Лермонтова, Янки Купали та ін. Йому належить поетичний переклад «Слова о полку Ігоревім».

Поезії В. Свідзинського є одними з найдовершеніших зразків української філософсько-медитативної лірики. Небезпідставною є думка дослідників, що поезія «Холодна тиша...», написана античним розміром сенарієм, належить до перлин не лише української, а й світової лірики. У своїх творах В. Свідзинський поєднував традиції народної поезії із поетичними здобутками модерної української поезії ХХ ст., передусім М. Зерова, М. Рильського, П. Тичини, Є. Плужника.

Свідзинський споглядає світ як людина, ще ніби не обтяжена сучасним досвідом і знанням: все це належить набути. Оце безпосереднє світопізнання «від азів» являє в його творчості свій колосальний поетичний та морально-філософський потенціал. Завдяки цьому мислительне і фольклорно-міфологічне начала постають у нього в дивовижному злитті: вони, по суті, тотожні. І в такому ж співвідношенні, максимально близькому до тотожності, перебувають його індивідуально-особистісна свідомість і свідомість народнопоетична - з тим суттєвим уточненням, що остання ніби витворюється наново, постає «неготовою» і в процесі цього нового становлення виявляє, вивільняє колосальні експресивні ресурси і не меншу поетично-пізнавальну результативність...

Сугестивний ліризм Свідзинського - особливий: він тяжіє до філософської медитації, поєднує в собі і емоційність, і предметно-зорову пластичну конкретику, і напружену духовну роботу. Гранична невловність сугестивного образу вступає у складні взаємини з багатоплановим, але в цій багатоплановості все ж визначеним сенсом його символів.

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ (1893—1933)

Микола Григорович Фітільов (справжнє прізвище письменника) народився 1 (13) грудня 1893 року в селі Тростянець Охтирського повіту на Харківщині (нині місто Сумської області) в родині сільських вчителів. Приблизно 1904 чи 1905 року мати майбутнього письменника Єлизавета Іванівна, забравши дітей, переїхала тимчасово на хутір Зубівка до сестри, яка була одружена з дрібним поміщиком М. Смаковським. Незабаром, діставши посаду, вона вчителювала в селі Чернеччині на Богодухівщині, а згодом — на хуторі Дем'янівка поблизу Диканьки.

Так з 11 чи 12 років Микола виростав без батька. Крім матері, ним опікувалися М. Смаковський та збіднілий ліберальний поміщик Савич. У великій бібліотеці, якою міг користуватися хлопець, були «Кобзар» Т. Шевченка та ще деякі українські книжки. Микола закінчив Краснокутську вищепочаткову школу та вступив до Богодухівської гімназії, з якої за розповсюдження нелегальної соціалістичної літератури й зухвалу поведінку був виключений з п'ятого класу. З 1911 року він працював писарем у Рублівській волосній управі, активно займаючись самоосвітою. 1916 року Микола успішно склав екстерном іспити за курс гімназії і отримав диплом. Того ж року він добровільно пішов в армію. Восени 1917 року Микола повернувся до Дем'янівки. На початку 1918 року М. Хвильовий оселився в Богодухові, де працював у волосній управі. Наприкінці літа 1918 року він брав участь в організації повстанського загону (за деякими свідченнями очолював його), який в листопаді 1918 року захопив

Богодухів. З початком наступу армії генерала Денікіна М. Хвильовий відступив на північ, де цей загін влився до лав Червоної армії. 1919 року М. Хвильовий став членом КП(б)У.

Десь наприкінці 1918 чи на початку 1919 року М. Хвильовий одружився з молодою вчителькою Катериною Гащенко. У них народилась донька Іраїда. Проте шлюб цей не був тривалим. Весною 1921 року М. Хвильовий переїхав до столичного Харкова, де 1922 або 1923 року він одружився з Юлією Уманцевою.

Микола Хвильовий одразу увійшов у харківське українське культурне коло, яке формувалося навколо редагованої Василем Елланом-Блакитним газети «Вісті ВУЦВК». Влітку 1921 року вийшла окремим виданням його поема «В електричний вік», а в листопаді того ж року — збірник «Жовтень», в якому замість передмови був надрукований «Наш універсал до робітництва і пролетарських митців українських», підписаний Миколою Хвильовим, Володимиром Сосюрою та Майком Йогансенем, що став маніфестом нової української радянської літератури. Саме в цей час авторитет і талант М. Хвильового в літературі зростав блискавично. Майже в усій тогочасній періодичній пресі друкуються його твори, окремим виданням виходять збірки поезій «Молодість» (1921) та «Досвітні симфонії» (1922). З кінця 1922 року починають з'являтися новели М. Хвильового, а збірка «Сині етюди» (1923) стала подією в історії української пореволюційної прози. На думку майбутнього академіка О. Білецького, який назвав М. Хвильового «основоположником справжньої нової української прози», фактично його збірки новел «Сині етюди» та «Осінь» «визначили все коло тем нашої революційної белетристики».

Новий етап творчості М. Хвильового почався з 1925 року, коли він 20 листопада заснував літературно-мистецьке угруповання ВАПЛІТЕ (Вільна Академія Пролетарської Літератури) та почав видавати журнал «Вапліте». ВАПЛІТЕ об'єднала багатьох кращих українських літераторів, які мешкали в Харкові (П. Тичина, Ю. Яновський, М. Куліш, А. Любченко, М. Бажан, О. Довженко, М. Йогансен, О. Слісаренко, Ю. Смолич, П. Панч та ін.). Проза М. Хвильового цього періоду («Мати», «Арабески», «Повість про санаторійну зону», «Сентиментальна історія», «Із Вариніої біографії», «Іван Іванович», незакінчений роман «Вальдшнепи» та ін.) свідчила про те, що письменник вступив у пору творчої зрілості, стильового утвердження та філософського осмислення життя.

У цей же час М. Хвильовий своїми Статтями в пресі фактично розпочав Літературну дискусію 1925–1928 років. Упродовж 1925–1926 років з'явився ряд памфлетів, об'єднаних у цикли: «Камо грядеши?», «Думки проти течії», «Апологети писаризму» та «Україна чи Малоросія?» (останній так і не побачив друку). У цих памфлетах М. Хвильовий виступив проти примітивізму та епігонізму нової радянської літератури і закликав митців орієнтуватися на найкращі зразки світового та, насамперед, західноєвропейського мистецтва. Від обговорення шляхів розвитку української літератури дискусія поступово перейшла у політичну площину, коли М. Хвильовий проголосив кінець російській гегемонії на Україні, бо Україна має свою месіанську ідею, яку він окреслив метафорою «Азіатський ренесанс». У дискусію втрутилася партія та особисто Й. Сталін, написавши листа «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У» від 26.04.1926 р., в якому піддав критиці погляди комуніста М. Хвильового. У червні 1926 року пленум ЦК КП(б)У засудив позицію М. Хвильового. Критика письменника тривала й у пресі: був конфіскований шостий номер журналу «Вапліте», з надрукованою там другою частиною роману «Вальдшнепи» (рукопис М. Хвильовому пізніше довелося знищити), а відтак припинила існування і сама організація. Від письменника вимагали каяття та самообпльовування. М. Хвильовий змушений був піти на поступки, і вже 4 грудня 1926 року він написав першого свого покаянного листа, в якому визнав «помилки» та засудив свої погляди. Але звинувачення в «хвильовизмі» супроводжували його до кінця життя.

Взимку 1928 року М. Хвильовий здійснив поїздку за кордон. Впродовж 1929 року фактично під його керівництвом виходив позагруповий журнал «Літературний ярмарок», який згодом також мусив припинити своє існування. Наприкінці 1929 року за активною участю М. Хвильового створюється організація «Пролітфронт», але й вона на початку 1931 року була розпущена. Постановою ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 року всі письменники були загнані до однієї офіційної спілки письменників. Розгром керівництва Української комуністичної партії завершився призначенням росіянина Павла Постишева на посаду диктатора країни. Він приїхав в Україну з новим шефом ДПУ та зграєю поплічників. Саме йому партія доручила організувати винищення селян. Почався голодомор 1932–1933 років. У квітні 1933 року М. Хвильовий побував на Полтавщині і на власні очі побачив це. Арешти, що раніше знищили стару українську інтелігенцію (сумнозвісний процес «СВУ»), розпочалися й серед комуністів. 12 травня заарештували найближчого приятеля М. Хвильового — Михайла Ялового. Наступним, імовірно, мав бути він.

13 травня 1933 року письменник запросив до себе друзів — М. Куліша, О. Досвітнього, Г. Епіка, М. Йогансена, І. Дніпровського, І. Сенченка... За якийсь час у робочому кабінеті письменника пролунав постріл. Залишилися передсмертні записки до друзів-письменників, до дочки...

ГРИГОРІЙ КОСИНКА (1899—1934)

Г. Косинка — один з найкращих українських новелістів ХХ ст. Григорій Михайлович Стрілець (справжнє прізвище письменника) народився 29 листопада 1899 р. в с. Щербанівці на Київщині в бідній селянській родині. 1913 р. закінчив початкову школу в с. Красному і працював писарем. 1914 р. Григорій переїхав до Києва, де доводилося працювати і вчитися на вечірніх гімназійних курсах. Під час визвольних змагань брав участь у бойових діях у лавах армії УНР, за що певний час довелося відсидіти у в'язниці. Пізніше примкнув до лівих есерів («боротьбистів»), які симпатизували більшовикам. 4 травня 1919 р. в газеті «Боротьба» було надруковано автобіографічний етюд «На буряки», за підписом Г. Косинка, що став псевдонімом письменника.

1920 р. вступив до Київського інституту народної освіти (КІНО), який згодом довелося залишити через матеріальну скруту. Його новели з'являлися на сторінках багатьох часописів, а 1922 р. вийшла його перша збірка «На золотих богів». Г. Косинка часто виступав на літературних вечірках з читанням своїх творів, що, за свідченнями багатьох сучасників, він робив із неперевершеною майстерністю. Г. Косинка був членом київського літературного об'єднання письменників-попутників «Ланка» (з 1926 р. — МАРС — Майстерня Революційного Слова), до якого входили В. Підмогильний, Б. Антоненко-Давидович, Є. Плужник, Т. Осьмачка та ін. У 1920—1930-ті рр. виходило багато збірок письменника: «В житах» (1926), «Політика» (1927), «Вибрані оповідання» (1929), «Серце» (1933) тощо. Писав він і публіцистичні твори, перекладав російських письменників. 5 листопада 1934 р. Г. Косинка був заарештований і 18 грудня того ж року розстріляний.

У своїй творчості Г. Косинка розвиває найкращі традиції української новелістики початку ХХ ст., зокрема М. Коцюбинського, С. Васильченка і передусім В. Стефаника. Письменник прагне на обмеженому часі і просторі художнього твору зобразити трагічну розірваність сучасного йому світу, в якому персонажі не можуть ужитися. Для змалювання індивідуальних характерів Г. Косинка майстерно використовує такі засоби психологічного аналізу, як індивідуалізація мовлення, точна й лаконічна художня деталь, символічний пейзаж, показ найдрібніших нюансів психологічного стану персонажів. Суспільні проблеми у творах Г. Косинки зазвичай проходять крізь індивідуалізоване сприйняття героїв, що виключає однобічні оцінки, наголошуючи на перевазі загальнолюдських цінностей над класово-ідеологічними.

ОСТАП ВИШНЯ (1889—1956)

Остап Вишня — видатний український письменник-сатирик і гуморист. Павло Михайлович Губенко (справжнє ім'я письменника) народився 13 листопада 1889 р. на хуторі Чечва Охтирського району Сумської області в багатодітній родині управителя панського маєтку. 1907 року закінчив Київську військово-фельдшерську школу. З 1917 року навчався в Київському університеті, який через події революції 1917 р. та громадянської війни так і не закінчив.

Друкуватися почав у Кам'янці-Подільському, який у 1919—1920 рр. був тимчасовою столицею Української Народної Республіки. З перших публікацій (більшість яких не збереглася) відомі фейлетони «Демократичні реформи Денікіна» в газеті «Трудова громада» за підписом «П. Грунський» та «Казка (про красногвардейця)» у сатиричному журналі «Реп'яхи», підписана «П. Михайлович». У цьому фейлетоні розповідається про те, як не придатний ні до якого діла бовдур, пристає до погромників і бандитів, а коли набирається там «досвіду», то сам Ленін благословляє його до лав червоногвардійців.

Після поразки УНР Остап Вишня був заарештований ЧК і спроваджений до Харкова на слідство. Із в'язниці його визволив у квітні 1921 р. В. Еллан-Блакитний і запропонував роботу перекладача в газеті «Вісті ВУЦВК». З того ж року письменник почав друкуватися в «Селянській правді» під псевдонімом

Остап Вишня. У 1920 – 1930-х рр. видав збірки «Діли небесні» (1923), «Вишневі усмішки (сільські)» (1923), «Кому веселе, а кому й сумне» (1924), «Вишневі усмішки кримські» (1925), «Українізуємось» (1926), «Вишневі усмішки кооперативні» (1927), «Вишневі усмішки літературні» (1927), «Вишневі усмішки театральні» (1927), «Вишневі усмішки закордонні» (1930) та інші.

26 грудня 1933 р. Остап Вишня за звинуваченнями в політичному тероризмі був заарештований і засуджений до розстрілу. Вирок було замінено десятирічним ув'язненням у північних таборах. Відповідно до наказу Головліту УРСР за № 228 від 25 вересня 1938 року, всі твори Остапа Вишні підлягали вилученню з книготорговельної мережі та бібліотек загального користування. У Гадячі на Полтавщині навіть відбувся процес над учителями та учнями за читання творів опального гумориста й сатирика.

Після несподіваного звільнення 3 грудня 1943 року Остап Вишня був змушений писати памфлети, спрямовані проти збройної боротьби УПА на Західній Україні («Українсько-німецька націоналістична самостійна дірка», «Самостійний смітник» тощо). Письменника навіть змусили заперечити факт власного ув'язнення у творі «Великомученик Остап Вишня».

У повоєнний період виходили книжки «Весна-красна» (1949), «Вишневі усмішки» (1950), «Мудрість колгоспна» (1950), «Отак і пишу» (1954), «Великі ростіть!» (1955). Помер Остап Вишня 28 вересня 1956 у Києві, похований на Байковому кладовищі. Вже після смерті письменника було упорядковано та видано цикл «Мисливські усмішки» (1958) та щоденникові записи «Думи мої, думи мої...».

Не всі твори Остапа Вишні є однаковими за своїм художнім рівнем. Йому доводилося віддавати данину часові і використовувати свій талант на розв'язання численних, часом химерних, вигаданих «проблем», як того вимагали партія та радянське керівництво. Проте, незважаючи на певні недоліки, Остап Вишня залишився в літературі своїми найкращими творами, які завжди викликали щирий, безпосередній сміх. Гумор Остапа Вишні дуже близький до народного анекдоту. У творах часто присутній мудрий оповідач, завжди іронічно-усміхнений, який вживає «соковиту» народну лексику, вдається до лаконічних народних жартів і фразеологізмів, несподіваного поєднання «високого» та «низького» стилів. Дотепні й художньо неповторні діалоги стають одним із основних засобів характеристики й оцінки персонажів. Чималу роль відіграють також пейзаж і художня деталь, створюючи неповторну атмосферу «вишневих» усмішок.

ЄВГЕН МАЛАНЮК (1897–1968)

Євген Филімонович Маланюк народився 2 лютого 1897 року в Новоархангельську на Кіровоградщині. Батько походив із козацько-чумацького роду, а мати, Гликерія, була дочкою чорногорця Якова Стоянова.

1914 року Є. Маланюк закінчив земське реальне училище в Єлисаветграді і вступив до Петербурзького політехнічного інституту. Але з початку світової війни став слухачем військової школи в Києві. У січні 1916 року Є. Маланюк потрапив на Південно-Західний фронт, де до пізньої осені 1917 року очолював кулеметну роту. Невдовзі він став старшиною української армії, брав активну участь у визвольних змаганнях 1917–1920 рр. Є. Маланюк був ад'ютантом генерала В. Тютюнника, служив сотником у 5-й Херсонській дивізії. Однак після падіння УНР разом з іншими потрапив до Польщі, де в таборі інтернованих у Каліші почав писати перші вірші. Тут же в Каліші Є. Маланюк взяв участь у збірці «Озимина» (1923).

З 1923 року він студент гідротехнічного відділу інженерного факультету Господарської академії у чеському місті Подебрадах, яку закінчив 1928 року. 1925 року Є. Маланюк побрався з молодою студенткою медицини Зоєю Равич із Полтавщини, але 1929 року вони розлучилися.

1925 року в Подебрадах виходить перша збірка Є. Маланюка «Стилет і стилос», а 1926 року в Гамбурзі – друга – «Гербарій». Пізніші збірки поета – «Земля й залізо» (1930), «Земна Мадонна» (1934), «Перстень Полікрата» (1939). У грудні 1926 року в «Літературно-науковому віснику» з'явилося довге «Посланіє» Є. Маланюка до Максима Рильського, в якому він докоряв поетові, що той байдуже ставиться до подій в Україні. Ні П. Тичина, ні М. Рильський на це «Посланіє» не зреагували, а відповідь написав В. Сосюра.

З 1929 року Є. Маланюк переїхав до Варшави, де працював інженером і брав найактивнішу участь у літературному процесі (був одним з фундаторів літературної групи «Танк»). 1930 року він одружився з чешкою Богумилою Савицькою, яка померла 1963 року. У них є син Богдан.

1944 року Є. Маланюк емігрував до Західної Німеччини, де працював учителем математики, брав

участь у літературному процесі, зокрема був членом «МУРу». 1949 року він виїхав до США, де працював інженером. У післявоєнний період Є. Маланюк видав кілька збірок поезій («Влада», 1951, «Проща», 1954, «Остання весна», 1959, «Серпень», 1964) та літературно-критичних статей («Книга спостережень», 1962, 1966; «Нариси з історії нашої культури», 1954) тощо.

16 лютого 1968 року Євген Маланюк помер від серцевого нападу в Нью-Йорку. Вже помертньо вийшла збірка поезій «Перстень і посох» (1972).

Головними мотивами творчості Є. Маланюка є втрачена батьківщина і розбите особисте життя. Мотив «втраченої батьківщини» поет розвиває у багатьох своїх віршах, аналізуючи причини та наслідки цієї втрати. Другий мотив, переплітаючись із першим, ґрунтується на особистісних почуттях поета, що впливають із мотивів розлуки з рідним краєм. Для стилю Є. Маланюка характерне протиставлення протилежних властивостей якогось явища задля досягнення більшої точності й виразності провідного мотиву.

ЮРІЙ ЯНОВСЬКИЙ (1902–1954)

Відомий український прозаїк, поет і драматург Юрій Іванович Яновський народився 27 серпня 1902 року на хуторі Майєрове на Єлисаветградщині (нині село Нечаївка Кіровоградської області) в заможній селянській родині. У 1911–1919 роках Ю. Яновський навчався в Єлисаветградському реальному училищі, яке закінчив із золотою медаллю. До 1921 року він працював у різних установах Єлисаветграда. 1922 року Ю. Яновський вступив на електромеханічний факультет Київського політехнічного інституту, звідки через два роки навчання його виключили за приховування соціального походження. Друкуватися Ю. Яновський почав з 1922 року, дебютувавши віршами російською мовою. 1924 року був надрукований перший вірш українською мовою «Дзвін».

1925 року молодий поет переїхав до Харкова, де працював у редакції журналу «Кіно», очолюваного М. Семенком. Того ж року вийшла перша книжка новел Ю. Яновського «Мамутові бивні». 1926 року він став редактором ВФУКУ (Всеукраїнського фотокіноуправління) і переїхав до Одеси, де обіймав посаду головного редактора кінофабрики. Після звільнення 1927 року Ю. Яновський повернувся до Харкова, де активно включився до літературного життя, ставши членом ВАПЛІТЕ з першого дня її заснування. Після ліквідації ВАПЛІТЕ він і далі належав до позагрупового середовища М. Хвильового. 1929 року разом з усіма колишніми ваплітянами письменник брав активну участь у творенні місячника «Літературний ярмарок». Наприкінці 1929 року Ю. Яновський стає членом і засновником нової літературної організації ПРОЛІТФРОНТ. Разом з цією організацією він пережив її ліквідацію за наказом партії 1931 року та перейшов до офіційної спілки письменників.

На цей період припадає період розквіту таланту Ю. Яновського. 1927 року з'являється збірка новел «Кров землі», а наступного — книжка поезій «Прекрасна УТ». Роман «Майстер корабля» (1928), написаний автором на основі досвіду роботи редактором Одеської кінофабрики, одразу був сприйнятий критикою як новаторське явище в українській літературі. Наступний роман «Чотири шаблі» (1930), який по праву вважається одним із найкращих творів української літератури, викликав гостру негативну реакцію офіційної критики і понад п'ятдесят років не видавався в УРСР. Письменник потрапив в опалу до офіційної влади. Роман у новелах «Вершники» (1935), в якому Ю. Яновський спробував виправити «ідеологічні помилки» попереднього твору, зміг з'явитися друком лише в російському перекладі в Москві, де після офіційного обговорення було дано дозвіл на друк твору в Україні.

Невдовзі Ю. Яновський написав п'єсу «Дума про Британку» (1937) до 20-річчя Жовтневої революції, яка мала успіх на радянській сцені. 1939 року письменник переїхав до Києва і очолив редакцію журналу «Українська література» (з 1946 року — «Вітчизна»). Під час війни журнал видавався в Уфі, і Ю. Яновський фактично став координатором тогочасного українського літературного процесу. За роки війни письменник написав драму «Син династії» (1942) та видав збірку оповідань «Земля батьків» (1944).

Однак по війні на нього чекали нові неприємності. 1946 року «за пропаганду буржуазно-націоналістичної ідеології» на сторінках редагованого ним журналу «Вітчизна» Ю. Яновського звільнили з посади головного редактора, а наступного року ідеологічного розгрому зазнав його новий роман «Жива вода», який вже після смерті автора вийшов у спотвореному вигляді під назвою «Мир» (1956). Полегшення прийшло лише 1949 року, коли письменникові було присуджено Сталінську премію за збірку «Київські оповідання». 1953 року Ю. Яновський видав драму «Дочка прокурора», яка користувалася успіхом у

глядачів.

Помер Ю. Яновський 25 лютого 1954 року в Києві.

ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ (1901–1937)

Валер'ян Петрович Підмогильний народився 2 лютого 1901 р. в с. Чаплі під Катеринославом (нині увійшло до складу Дніпропетровська) в селянській родині. 1910 р. Валер'ян після початкової сільської школи вступив до Катеринославського реального училища, яке закінчив у червні 1918 р. Восени того ж року вступив до Катеринославського університету. 1919 р. він залишив навчання і працював учителем у Павлограді та Катеринославі. 1921 р. письменник переїхав до Києва. З 1923 р. В. Підмогильний працював редактором видавництва «Книгоспілка», пізніше редактором журналу «Життя і революція», був одним із засновників літературної групи «Ланка» (з 1926 р. — МАРС (Майстерня Революційного Слова)), до якої входили київські письменники попутники (тобто письменники, котрі не пропагували у творах комуністичну ідеологію, але й не виступали проти). 1929 р. В. Підмогильний переїхав до Харкова, де працював консультантом з іноземної літератури в кооперативному видавництві «Рух». У грудні 1934 р. письменник був заарештований і засуджений на десять років ув'язнення в концентраційному таборі на Соловецьких островах. З листопада 1937 р. В. Підмогильний був розстріляний в урочище Сандормох у Карелії.

Перші оповідання В. Підмогильний почав писати, ще навчаючись в реальному училищі. 1920 р. вийшла збірка, яка мала назву «Твори. Том I». 1921 р. друкуються оповідання «В епідемічному бараці», повість «Остап Шаптала». 1922 р. в еміграційному журналі «Нова Україна», який видавав В. Винниченко, був надрукований цикл оповідань «Повстанці» та оповідання «Іван Босий». 1924 р. вийшла книжка оповідань «Військовий літун», 1925 р. — повість «Третя революція». Популярність і визнання приніс В. Підмогильному роман «Місто» (1928), який викликав широку дискусію. Офіційна критика засудила твір, визнавши його «наскрізь несучасним», «песимістичним», «класово ворожим», у якому «соціальні чинники» підмінені «психологічними» тощо. 1930 р. на сторінках журналу «Життя і революція» було надруковано роман «Невеличка драма», який також брутально засудили критики. В останні роки життя письменник зміг видати новелу «З життя будинку», незавершена «Повість без назви» була надрукована лише 1988 р. В. Підмогильний багато перекладав, зокрема твори Вольтера, Д. Дідро, О. де Бальзака, А. Франса, Г. де Мопассана, Г. Флобера та ін. Активно займався письменник і проблемами функціонування української мови, уклавши разом із Є. Плужником словник «Фразеологія ділової мови», який видавався 1926 та 1927 рр.

Прозу В. Підмогильного можна назвати інтелектуально-психологічною. Світогляд письменника сформований під впливом зарубіжної класичної літератури ХХ ст. та найяскравіших представників західноєвропейської філософії поч. ХХ ст.: З. Фрейда, Ф. Ніцше, А. Шопенгауера. З-поміж попередників В. Підмогильного слід згадати кращих представників української оповідної прози: М. Коцюбинського, В. Винниченка, В. Стефаника. Як і його попередників, письменника цікавила насамперед людина у проявах людського, її внутрішній та емоційно-духовний світ. Найкращий роман В. Підмогильного «Місто» написано за моделлю французького реалістичного роману, передусім «Милого друга» Гі де Мопассана. Письменник у романі «Місто» вдало поєднує реалістичну манеру письма з поглибленим психологізмом, увагою до взаємодії свідомості та підсвідомості в людській поведінці, духовного та біологічного начал. Самотність та відчуженість головних персонажів прози В. Підмогильного в неприродному й абсурдному світі, породжені несвободою людини, яскраво свідчать про превалювання у філософсько-естетичній концепції письменника екзистенціальних мотивів.

БОГДАН-ІГОР АНТОНІЧ (1909–1937)

Богдан-Ігор Антоніч народився 5 жовтня 1909 року в селі Новиця Горлицького повіту на Лемківщині (територія між Східними Бескидами, річками Сяном і Попрадом та на захід від Ужа). Його батько — сільський священник Василь Кіт, що змінив прізвище незадовго перед народженням єдиного сина.

Дитячі роки Антоніча припали на час Першої світової війни, коли його батьки були змушені 1914 року переселитися до Відня, а 1919 року — на Пряшівщину, до Чехословаччини. Хлопець спочатку

навчався вдома, а з 1920 року — у Сяноцькій гімназії, яку він закінчив 1928 року. Після закінчення гімназії Богдан-Ігор поступив на гуманітарний факультет Львівського університету за спеціальністю «слов'янська філологія». Паралельно із загальними філологічними студіями і поетичною творчістю Антонич багато уваги приділяв оволодінню українською літературною мовою, чому сприяло уважне читання та опрацювання творів українських письменників — від класиків до сучасників (П. Тичини, М. Рильського, Є. Плужника). Уперше прилюдно з читанням власних творів Антонич виступив 20-річним юнаком 1929 року як член товариства студентів-україністів у «Живій літературній газеті».

Після закінчення університету Б.-І. Антонич здобув ступінь магістра філософії та магістра польської філології. На державну службу Б.-І. Антонич не пішов, бо за часів польського панування українцеві дістати її було дуже важко. Він почав співпрацювати у львівських українських журналах, збірниках, виступав з поезіями і статтями на літературні та мистецькі теми. Поет друкував свої твори у журналах різних політичних спрямувань («Вогні», «Дзвони», «Вісник», «Назустріч», «Наша культура», «Ми» тощо). Не бажаючи обмежувати свою поетичну творчість якоюсь певною ідеологією, Б.-І. Антонич з 1934 року припинив публікуватися у «Віснику», що його редагував Д. Донцов, та релігійному часописі «Дзвони», віддаючи перевагу позапартійному часописові «Назустріч». Якийсь час він редагував молодіжний часопис «Дажбог».

Перша збірка поезій Б.-І. Антонича «Привітання життя» вийшла 1931 року, коли авторові було 22 роки. Згодом з'явилися ще дві: «Три перстені» (1934) та «Книга Лева» (1936). Уже після смерті поета побачили світ «Зелена євангелія» (1938) та незакінчена збірка «Ротації» (1938).

Б.-І. Антонич добре грав на скрипці, малював. У приватному житті він був малоговорким задумливим самотником, так і не встиг одружитися. Смерть настигла його нагло, наче якесь непорозуміння. Богдан захворів на апендицит. Після операції розпочалося запалення легенів. Він довгий час перебував у лікарні. Його стан поліпшувався: він навіть став працювати над переробкою лібрето опери «Довбуш». Та раптом все змінилося: не витримало змалку слабке серце, до того ж перевтомлене високою температурою. 6 липня 1937 року Богдан-Ігор Антонич помер. Похований у Львові.

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО (1894–1956)

Олександр Петрович Довженко народився 10 вересня 1894 р. в місті Сосниця на Чернігівщині в селянській родині. Навчався в Сосницькій початковій школі, пізніше — в Глухівському вчительському інституті.

У серпні 1917 р. прибув до Києва на посаду вчителя Київської вищепочаткової школи та водночас подав документи на право бути вільним слухачем економічного відділу київського комерційного інституту. Тим часом почалася громадянська війна, у якій О. Довженко брав найактивнішу участь на боці Центральної Ради та УНР.

Від кінця 1917 року до повернення О. Довженка з-за кордону до Харкова 1923 року — багато темних місць у біографії митця. Є свідчення, що О. Довженко в складі куреня чорних гайдамаків під проводом С. Петлюри брав участь у штурмі київського заводу «Арсенал» у січні 1918 року. Відступивши до Кам'янця-Подільського, після поразки військ УНР О. Довженко потрапив до концентраційного табору, і наприкінці 1919 року його справу розглядала ЧК. Відомо, що він вступив до партії есерів-боротьбістів, яка згодом влилася до лав КП(б)У. 1920 року О. Довженко вже перебуває на посаді комісара з питань освіти й культури. Потім майбутній кінодраматург перебував на дипломатичній роботі у Варшаві та Берліні, де відвідував лекції в Берлінській Академічній вищій школі образотворчого мистецтва.

1923 року О. Довженко повернувся до Харкова і почав працювати художником-ілюстратором газети «Вісті». 1926 р. переїздить до Одеси, де разом з Юрієм Яновським працює на Одеській кіностудії ВУФКУ. Там виходять перші фільми О. Довженка — сатиричні комедії «Вася-реформатор» (1926) та «Ягідка кохання» (1926). За сценарієм М. Йогансена та Ю. Тютюнника він зняв фільм «Звенигора» (1927), який навечно уславив ім'я молодого режисера як органічно українського митця

Кожний наступний фільм О. Довженка ставав подією — «Арсенал» (1929), «Земля» (1930), «Іван» (1932). Кожний фільм викликав пристрасі. Наприклад, відомий революційний поет Дем'ян Бедний відгукнувся на появу «Землі» фейлетоном «Філософи» у газеті «Известия», в якому висміяв твір як просякнутий куркульською ідеологією. А 1958 року на Всесвітній виставці в Брюсселі 117 відомих кінознавців і кінокритиків із 20 країн назвали «Землю» в числі 12 найкращих фільмів усіх часів і

народів. Після критичних нападок фільм «Іван» було знято з прокату, а О. Довженко з дружиною Ю. Солнцевою їде на Далекий Схід, де знімає фільм «Аероград». Епізод авіаційного параду з цього фільму по кілька разів полюбили переглядати як Сталін, так і Гітлер.

Пізніше О. Довженко поставив такі фільми, як «Щорс» (1939; Сталінська премія 1941), «Мічурин» (1948; Сталінська премія 1949), що вивели його на перші місця серед радянських кіномитців. З початком війни О. Довженко створив кілька оповідань, два документальних фільми і «Україну в огні», яку розкритикував та заборонив особисто Сталін, звинувативши автора в українському націоналізмі.

Майже до кінця життя художник був позбавлений права вільно творити та права повернутися в Україну. Як страждав від цього О. Довженко, можна побачити, переглянувши його «Щоденники».

В історію української культури О. Довженко увійшов не лише як визначний кінорежисер, а також як творець нового літературного жанру — кіноповісті. «Земля», «Україна в огні», «Зачарована Десна» стали шедеврами української літератури.

Помер О. Довженко 25 листопада 1956 року.

ІВАН КОЧЕРГА (1881–1952)

Іван Антонович Кочерга народився 6 жовтня 1881 року в містечку Носівка на Чернігівщині в сім'ї службовця залізничного транспорту. Учився в Чернігівській гімназії. Закінчив 1903 року юридичний факультет Київського університету. Творчу діяльність розпочав 1904 року як театральний критик. Перший художній твір — драматична казка «Пісня в келиху» (1910, рос. мовою), в якій зображено епізод з історії німецького середньовічного міста. П'єса «Дівчина з мишкою» у 1914 — 1915 роках з успіхом йшла в театрах Петербурга, Москви, Києва, Житомира, була екранізована.

Першою п'єсою, написаною українською мовою, стала комедія «Фея гіркого мигдалю» (1926), дія якої пов'язана з минулим славного Ніжинського ліцею. Історичній тематиці присвячені також п'єси І. Кочерги «Алмазне жорно» (1927) та «Свіччине весілля» («Пісня про Свічку», 1930).

Популярність драматургові принесла п'єса «Майстри часу» (1933). Спершу І. Кочерга подав її на розгляд українського репеткому, але п'єсу було відхилено. Драматург переклав її російською мовою і під назвою «Часовщик и курица» надіслав на Всесоюзний конкурс до Москви, де вона і була відзначена третьою премією. Після цього і в Спілці радянських письменників України наперебій заговорили про небуденний талант І. Кочерги та визнали за ним першорядне місце в українській радянській драматургії.

Пізніше І. Кочерга писав п'єси на сучасну тематику, але вони важко давалися драматургу й не мали великого успіху.

З початком війни І. Кочерга живе в Уфі в евакуації, де редагує газету «Література і мистецтво» та працює в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР.

Справжнім творчим досягненням І. Кочерги стала драматична поема «Ярослав Мудрий» (уперше опублікована в журналі «Українська література», 1944, № 12; 2-а редакція — 1946). У цій п'єсі універсальні, загальнолюдські проблеми осмислюються в контексті проблем, які постали перед нашим народом у період завершення Великої Вітчизняної війни й відродження країни. Вперше п'єса була поставлена 1946 року на сцені Харківського українського драматичного театру ім. Т. Г. Шевченка. «Ярослав Мудрий» був відзначений Сталінською премією 1947 року. Останній визначний твір І. Кочерги — поема «Пророк» (1948, опублікована 1961) присвячена Т. Шевченку. І. Кочерга був також автором наукових статей із теорії драматургії («Драматичний елемент у творчості Т. Г. Шевченка», «Тема патріотизму і боротьба за свободу Вітчизни в драматургії» та ін.).

Помер І. Кочерга 22 грудня 1952 року.

Як митець І. Кочерга сформувався під впливом символізму, тому в кожній його п'єсі обігруються певні символи. Основним конструктивним принципом п'єс І. Кочерги є взаємодія закладених в тексті певних символічних кодів із центральним символом твору (світло — «Свіччине весілля», закон — «Ярослав Мудрий»).

УЛАС САМЧУК (1905–1987)

Улас Олексійович Самчук (справжнє прізвище — Данильчук) народився 20 лютого 1905 року в селі Дермань на Рівненщині. Батьки — Олексій (1869–1936) та Анастасія (1877–1933) — були заможними селянами. Із п'ятьох дітей вижив лише він.

У. Самчук закінчив спочатку сільську школу в селі Тилявці, потім Дерманську двокласну школу при семінарії та Крем'янецьку гімназію ім. Стешенка. 7 березня 1927 року він був мобілізований до польської армії, служив у Західній Польщі, звідки 23 серпня 1927 року дезертирував до Німеччини. У. Самчук опинився у місті Бойтен, три місяці працював бендюжником, учителював у родині директора місцевої гімназії, пізніше переїхав до міста Бреслау (нині — Вроцлав), де почав відвідувати лекції в місцевому університеті. 1929 року У. Самчук залишив Німеччину і переїхав до столиці Чехословаччини Праги, де завершив своє навчання в українському вільному університеті (1929–1931).

З 1929 року У. Самчук плідно співпрацює зі львівським «Літературно-науковим вісником», часописами «Самостійна думка» (Чернівці), «Розбудова нації» (Берлін) та іншими. У цей час письменник розпочинає працю над епопеєю «Волинь». Перша книга під назвою «Куди тече та річка» з'явилася 1934 року, два наступні томи: «Війна і революція» та «Батько і син» були написані упродовж 1935–1937 років. Паралельно з працею над «Волинню» У. Самчук написав ще два романи, присвячені українському селу: «Кулак» (1932) і «Марія» (1934).

Восени 1938 — весною 1939 року У. Самчук як кореспондент брав безпосередню участь у проголошенні Закарпатської України під проводом Августина Волошина. Після поразки цієї відчайдушної спроби самостійного державного будівництва письменник потрапив до угорської тюрми, звідки йому майже чудом вдалося вислизнути. Наслідком цих вражень став роман «Гори говорять».

З початком агресії фашистської Німеччини проти Радянського Союзу У. Самчук, не полишаючи надії на розбудову Української Самостійної Держави, нелегально перетнув кордон у липні 1941 року і прийшов до Львова. Пізніше він став головним редактором рівненської газети «Волинь». За публікацію 23 березня 1942 року статті «Так було і так буде» У. Самчука заарештували. Внаслідок втручання колишніх приятелів (ще з часів перебування його в Німеччині) письменника через місяць звільнили. Після виходу з тюрми він продовжує друкуватися в різних, переважно українських, виданнях.

З 1943 року У. Самчук перебирається на захід: Львів, Польща, Німеччина. Після закінчення війни письменник опинився в таборах «Ді-Пі», де був обраний головою Мистецького українського руху (МУР) — організації українських митців-емігрантів, до якого серед інших входили Василь Барка, Іван Багряний, Євген Маланюк, Тодось Осьмачка, Юрій Шевельов. Там же вийшов друком автобіографічний роман «Юність Василя Шеремети» (1947) та перша частина нового роману-епопеї «Ost» під назвою «Морозів хутір» (1948). (Другий том епопеї — «Темнота», виданий в Америці 1957 року, а третій — «Втеча від себе» — 1982 року в Канаді).

23 вересня 1947 року У. Самчук виїхав до Канади, де в Торонто провів останні сорок років життя. У цей час він став одним із засновників Об'єднання українських письменників «Слово» 1954 року. З-під пера письменника вийшли романи: «Чого не гоїть вогонь» (1959) про боротьбу УПА на Волині, «На твердій землі» (1967), «Слідами піонерів» (1980) про життя українських переселенців у Канаді та США. У. Самчук пише також спогади, присвячені передусім рокам Другої світової війни: «П'ять по дванадцятій», «На білому коні», «На коні вороному», «Планета Ді-Пі» тощо.

Помер Улас Самчук 9 липня 1987 р. в Торонто, похований на цвинтарі церкви св. Володимира канадського містечка Київ.

Твори У. Самчука написані в кращих традиціях європейської реалістичної прози, для яких характерні масштабність і багатоаспектність охоплення дійсності, глибоке розкриття психології персонажів. Письменнику вдається поєднати публіцистичність оповіді з поетизацією селянського життя.

ІВАН БАГРЯНИЙ (1906–1963)

Іван Павлович Лозов'ягін (справжнє прізвище письменника, що походить від зрусифікованого — Лозов'яга) народився 2 жовтня (за старим стилем 19 вересня) 1906 року в місті Охтирка в родині робітника-

муляра. Початкову освіту він здобув у рідному місті, 1922 року закінчив Краснопільську художньо-керамічну школу. З 1922 по 1926 рік майбутній письменник, поет і драматург працював на різних посадах: від секретаря комсомолу Тростянецького цукрового заводу до окружного інспектора міліції, викладав малювання тощо. У 1926—1930 роках учився в Київському художньому інституті.

Літературну творчість І. Багрянний розпочав ще під час навчання в Охтирській вищепочатковій школі, редагуючи учнівський рукописний журнал «Надія». З 1924 року він входив до охтирської філії літературного угруповання «Плуг», де 1925 року під псевдонімом «Іван Полярний» видав збірку новел «Чорні силуети». Перший твір, підписаний ім'ям «Іван Багрянний», був надрукований у київському журналі «Глобус» за 1926 рік. У наступних роках його поетичні та прозові твори періодично з'являються на сторінках українських журналів. 1929 року вийшла перша збірка поезій І. Багряного «До меж заказаних», що мала підзаголовок «Поезії. Кн. 2».

Сенсацією в українському літературному середовищі стала поема «Ave Maria» (1929), яку молодий поет видав в Охтирці власним коштом. Твір одразу ж був заборонений, але 90% тиражу вже встигло розійтися. Гнів цензури викликав не так зміст поеми, як передмова, написана у формі листа до редактора, де автор виступив проти свавілля радянської цензури.

1930 року І. Багрянний видав великий історичний роман у віршах «Скелька». Але ситуація в країні вже докорінно змінювалася. 1931 року в журналі «Критика» була надрукована велика стаття-донос О. Правдюка «Куркульським шляхом», в якій автора «Скельки» було названо «співцем куркульської ідеології» та відвертим ворогом радянської влади. Була заборонена поетична збірка «В поті чола». І. Багрянний ще встиг видати книжку нарисів «Крокви над табором», але 16 квітня 1932 року його було заарештовано і за звинуваченням у контрреволюційній пропаганді засуджено до заслання на Далекий Схід. Там він оселився серед українців т. зв. Зеленого Клину, життя і побут яких він пізніше змалював у романі «Тигролови».

Звільнившись, І. Багрянний виїхав до Охтирки. І року не пробувши на волі, 16 червня 1938 року він знову потрапив за ґрати. Письменник вже мав досвід і попереднього слідства, і табору, тому, визнаючи звинувачення у контрреволюційній агітації (за що вже відсидів), він не підписав «зізнання» у терористичній діяльності, якого всіма засобами намагалися вибити з нього слідчі. Після падіння наркома НКВС М. Єжова частину в'язнів, які не визнали себе винними, було звільнено. 1 квітня 1940 року справу І. Багряного було припинено за відсутністю доказів, і він вийшов із неволі. Два роки допитів у харківських тюрмах лягли в основу роману «Сад Гетсиманський».

Під час окупації України фашистами І. Багрянний працював художником в Охтирському театрі, друкувався в газетах «Голос Охтирщини», «Нова Україна», «Наші дні». Написав комедію-сатиру «Генерал», яку запропонував до постановки Охтирському театру. 1942 року, коли почалися репресії фашистів проти українського самостійницького руху, письменника засудили до страти, і він був змушений переховуватися. І. Багрянний перебрався на Галичину, де на нелегальній схованці УПА за два тижні написав роман «Тигролови», який у дуже скороченому вигляді вийшов 1944 року у видавництві «Вечірня година» під назвою «Звіролови». Тоді ж була написана поема «Гуляй-поле».

Наближення кінця війни змусило І. Багряного емігрувати: спочатку до Словаччини, потім до Австрії та Німеччини, де він опинився в американській зоні окупації у таборах «Ді-Пі» («D. P.» — від англійського «Displaced person» — переміщена особа, утікач). Виступаючи проти примусового повернення до СРСР, якого вимагала радянська адміністрація, І. Багрянний написав памфлет «Чому я не хочу вертатися до СРСР?», в якому пояснював західним союзникам, що змусило тисячі людей тікати зі своєї батьківщини.

В еміграції І. Багрянний займався громадсько-політичною та журналістською діяльністю: заснував газету «Українські вісті», разом з І. Майстренком став ініціатором створення УРДП (Української Революційно-Демократичної партії), обирався заступником і головою Української Національної Ради, був організатором і засновником українського молодіжного руху ОДУМ.

Разом з громадсько-політичною діяльністю І. Багрянний брав активну участь у літературно-мистецькому житті української еміграції. Наприкінці вересня 1945 року І. Багрянний разом з В. Домонтовичем, Ю. Косачем, І. Костецьким, І. Майстренком, Л. Полтавою та Ю. Шерехом заснували об'єднання українських митців на еміграції під назвою «Мистецький український рух» (МУР). Письменник брав найактивнішу участь у роботі МУРу, виступаючи не лише з художніми творами та теоретико-літературними статтями, але й створивши книжку жартів, пародій та епіграм «Буря в Мурі» (1947). Після 1948—1949 років через від'їзд багатьох членів діяльність цього об'єднання припинилася.

Плідно працював І. Багрянний як письменник. 1946 року вийшла збірка поезій «Золотий бумеранг»,

що мала підзаголовок «Рештки загубленого, конфіскованого та знищеного». Того ж року в двох томах, повністю, вийшов роман «Тигролови», 1947 року — драматична повість «Морітурі» та «повість-вертеп» «Розгром». Наступного року письменник видав комедію-сатиру «Генерал», а в 1950 — роман «Сад Гетсиманський». 1953 року вийшла повість «Огненне коло» про розгром дивізії «Галичина». І. Багряний замислив написати роман-епопею у чотирьох книгах (тетралогію) про долі української молоді 1940-х років. Із цього задуму 1957 року побачила світ лише перша частина — роман «Маруся Богуславка». Твори письменника перекладалися багатьма мовами. Так, лише перекладів роману «Тигролови» було розпродано понад мільйон примірників.

Проте підірване в молодості здоров'я давалося взнаки: до набутого в тюрмі туберкульозу долучився діабет, потім — серцева хвороба. В останні роки письменникові доводилось все частіше перебувати в лікарнях та санаторіях.

Помер Іван Багряний у західнонімецькому санаторії Сент-Блазієн 25 серпня 1963 року. Похований у Новому Ульмі. Вже після смерті письменника друзі видали роман «Людина біжить над прірвою», який був написаний ще в 1948–1949 роках. З 1990 року твори письменника почали друкувати і на батьківщині, а 1991 року І. Багряний був нагороджений Державною премією України ім. Т. Г. Шевченка (посмертно).

ТОДОСЬ ОСЬМАЧКА (1895—1962)

Феодосій Степанович Осьмачка народився 16 травня 1895 р. в с. Куцівці тодішнього Черкаського повіту Київської губернії в родині селянина. Після закінчення місцевої школи працював писарем, 1915 р. екстерном склав іспит при Київській 1-й гімназії на звання земського вчителя. 1916 р. Т. Осьмачка був мобілізований до армії, але захворів і невдовзі після Лютневої революції був звільнений, повернувся додому, де вчителював, брав активну участь у діяльності місцевої «Просвіти» та певний час служив у курені «Чорних запорожців» армії УНР.

Восени 1921 р. Т. Осьмачка вступив до Київського інституту народної освіти. Через рік він одружився зі студенткою медінституту Лесею Трохименко, але сімейне життя у нього не склалося через складний характер поета та матеріальну скруту. Т. Осьмачці довелося залишити навчання і влаштуватися вчителем у Києві. Як поет Т. Осьмачка належав до літературної групи «Ланка» (з 1926 р. — МАРС (Майстерня Революційного Слова), до якої з-поміж інших входили В. Підмогильний, Є. Плужник, Б. Антоненко-Давидович і Г. Косинка, з яким у Т. Осьмачки склалися особливо дружні стосунки.

На початку 1930-х рр. поет виїхав працювати на Кубань. Потім працював у селі біля тодішнього прикордоння, прагнучи виїхати з СРСР. Пізніше Т. Осьмачка зробив небачений у Радянському Союзі крок — він 1932 р. прибув до Харкова, де подав офіційну заяву на дозвіл виїхати за кордон, що пояснював своєю незгодою із національною політикою радянської влади та неможливістю вільно творити. 5 лютого 1933 р. поета заарештували, але, зважаючи на нервову хворобу, відпустили. У квітні цього ж року в Києві він подав ще одну заяву до німецького консульства з проханням допомогти виїхати до Німеччини. Його знову заарештували і запроторили до психіатричної лікарні, але згодом випустили. Він ще кілька разів потрапляв до психіатричної лікарні протягом 1930-х рр., жив деякий час у Ленінграді, де знову зробив невдалу спробу сісти на пароплав, що йшов до Фінляндії. Ймовірно, що від арешту та знищення Т. Осьмачку рятував паспорт, виданий ленінградською психіатричною лікарнею, який дозволяв йому час від часу бувати на волі.

Початок війни та окупацію німцями Києва поет застав у Кирилівській психіатричній лікарні. Проживши зиму 1941–1942 рр. у рідні на Черкащині, він у квітні 1942 р. переїхав до Львова. Під кінець 1944 р. Т. Осьмачка був змушений емігрувати на Захід. Спочатку були табори для переміщених осіб («Ді-Пі») в повоєнній Німеччині, де він брав доволі активну участь у діяльності МУРУ (Мистецького Українського Руху).

Перебування по в'язницях та психіатричних лікарнях далось взнаки, бо Т. Осьмачці скрізь увижалися агенти КДБ, він був хворий на манію переслідування, тому раптово міняв місце проживання, цураючись знайомств і людських контактів. 1948 р. Т. Осьмачка переїхав до США, пізніше жив у Канаді та знову в США. У лютому 1961 р. поет несподівано вилетів до Іспанії, відвідав Париж і Мюнхен, де після інсульту знов опинився в лікарні. Як громадянина США його спеціальним військовим літаком відправили до

Америци. Помер Т. Осьмачка 7 вересня 1962 р. в психіатричній лікарні під Нью-Йорком.

Творчість Осьмачки позначена впливом поезики символізму та експресіонізму. Перша друкована збірка Т. Осьмачки «Круча» вийшла 1922 р. У ній поет спробував творчо осмислити нещодавні події громадянської війни та голоду 1921 р. Друга збірка «Скіфські вогні» побачила світ 1925 р., провідними мотивами її стали пошук правди та палкий біль за долю народу, віра в його незнищенність; в основу лягли міфологічні мотиви та поезика символізму. 1929 р. вийшла третя збірка поета — «Клекіт», де поміж хаотичних образів домінували апокаліптичні візії передчуття поетом майбутньої трагедії українського села. Поетичний доробок Т. Осьмачки 1920-х рр. критика вважає найяскравішим виявом в українській літературі експресіонізму.

Після поневірянь 1930-х рр. наступна збірка поезій «Сучасникам» побачила світ лише у Львові 1943 р. Символіка в пізніх поезіях Т. Осьмачки стає спокійнішою, набуває рис неоромантизму, в них відчувається нерозривна єдність поета з українською традицією, народною поезією та міфотворчістю. Вже в США 1953 р. вийшла поетична збірка «Китиці часу», а наступного року з'явилася велика книга вибраних поезій «Із-під світу» (1954).

У рамках Українського Мистецького Руху Т. Осьмачка видав віршований роман «Поет» (1947) та прозову повість «Старший боярин» (1946). У цьому творі особливо відчутний вплив М. Гоголя: романтичне світосприйняття, казкові видіння, переплетіння реального і фантастичного, елементи етнографічно-фольклорної оповіді, ліричні відступи тощо. Поетичний талант Т. Осьмачки проявився у наявності в художній структурі повісті яскравих епітетів, несподіваних метафор та образів-символів. Письменник створив власну візію ідеальної України напередодні катастрофи 1917 року, показавши реальність альтернативного шляху.

Пізніше з'явилися прозові твори «План до двору» (1951) і «Ротонда душогубців» (1956), де основою сюжету стали події колективізації та голоду в Україні поч. 1930-х рр. Провідним мотивом, на думку дослідників, стали показ свавілля влади та неприхована ідея помсти. На художності цих двох творів негативно позначилися публіцистична загостреність та чітка національна позиція автора. Але, незважаючи на це, твори Т. Осьмачки прихильно поціновані критиками та літературознавцями, посідають належне місце в антиколоніальному дискурсі української літератури.

ВАСИЛЬ БАРКА (1908—2003)

Василь Костянтинович Барка (справжнє прізвище — Очерет) народився у селі Солониця біля міста Лубни на Полтавщині 16 липня 1908 року. Батько після поранення на фронті Першої світової війни змушений був продати ділянку землі й переїхати до Лубен. Василь почав вчитися в духовному училищі («бурсі»), котре після революції було реорганізоване на «трудоу школу». 1927 року він закінчив педагогічний технікум за спеціальністю учитель фізики і математики і виїхав на роботу до шахтарського селища Сьома Рота (нині м. Нижнє). 1928 року В. Барка виїхав з України на Північний Кавказ і вступив на українське відділення філологічного факультету Краснодарського педагогічного інституту, який і закінчив 1931 року.

1930 року в Державному видавництві в Харкові вийшла перша збірка поезій «Шляхи», а 1932 — друга збірка «Цехи». Після згортання «українізації» Кубані В. Барка викладав зарубіжну літературу в Краснодарському педагогічному інституті, працював співробітником художнього музею. 1940 року в Москві захистив кандидатську дисертацію на тему: ««Божественна комедія» Данте: (Політична теорія, гуманізм, риси стилю)». З початком війни вступив до «народного ополчення». У серпні 1942 року він був поранений і потрапив в оточення. Працював коректором у газеті «Кубань», а потім як «остарбайтер» був вивезений до Німеччини. Після закінчення війни потрапив до таборів «Ді-Пі», залишився в еміграції. З 1950 року мешкає у США: до 1970 р. — у Нью-Йорку, з 1970 — у містечку Глен Спей. Помер В. Барка 11 квітня 2003 р. у містечку Ліберті (США).

В. Барка є автором збірок поезій «Апостоли» (1946), «Білий світ» (1947), «Псалом голубиного поля» (1958), «Океан I» (1959), «Лірник» (1968), «Океан II» (1979), «Океан III» (1992), роману у віршах «Свідок для сонця шестикрилих» (1981), прозових романів «Рай» (1953) та «Жовтий князь» (1963), епічної поеми «Судний степ» (1992), драматичної поеми «Кавказ» (1993), збірок есеїв та ін. Переклав «Короля Ліра» Шекспіра, «Божественну комедію» Данте, «Апокаліпсис».

Для творчості В. Барки характерне поєднання широкої ерудиції та християнського духовно-містичного

світосприйняття. У романі «Жовтий князь» автор виділяє три плани зображення. 1. Реалістичне змалювання трагедії родини Катранників і масової загибелі українських селян у 1932–1933 роках. 2. Психологічний: показ змін, які відбуваються в душі людини під впливом голоду. 3. Метафізичний або символічний план боротьби світлих християнських начал із темними (інфернальними) силами зла, яких у романі уособлюють образи «Жовтого князя» (Сатани) та його слуг — Сталіна, Отроходіна, Шікрятюва та ін.

АНДРІЙ МАЛИШКО (1912–1970)

Андрій Самійлович Малишко народився 2 (15) листопада 1912 року в селі Обухові Київської області в родині шевця. 1932 року закінчив Київський інститут народної освіти. Деякий час вчителював, працював у газетах «Комсомолец України», «Літературній газеті», журналі «Молодий більшовик». Друкуватися почав з 1930 року. У другій половині 30-х — на початку 40-х років вийшли друком збірки А. Малишка «Батьківщина» (1936), «Лірика» (1938), «З книги життя» (1938), «Народження синів» (1939), «Жайворонки» (1940), «Листи червоноармійця Опанаса Байди» (1940). Пізніше ним були створені поеми «Ярина» (1938), «Кармалюк» (1940), «Дума про козака Данила» (1940). Під час Великої Вітчизняної війни А. Малишко був кореспондентом газет «Красная армия», «За Радянську Україну!», «За честь Батьківщини». У 1944–1947 роках — відповідальним редактором журналу «Дніпро». Окрім нарисів, репортажів, відозв у пресі, поет видав збірки «Україно моя!» (1942), «Слово о полку» (1943), «Битва» (1943), «Полонянка» (1944), «Ярославна» (1946). За поему «Прометей» (1946) та збірку «Лірика» (1947) А. Малишко був удостоєний Сталінської премії (1947).

Наступний етап літературної творчості А. Малишка — це півтора повоєнних десятиліття, коли вийшли збірки «Весняна книга» (1949), «За синім морем» (1950; Сталінська премія, 1951), «Дарунки вождю» (1952), «Книга братів» (1954), «Що записано мною» (1956), «Серце моєї матері» (1959). Їхня художньо-естетична вартість нерівнозначна. Мажорно-радісна тональність багатьох віршів поета (особливо у збірці «Весняна книга»), романтична піднесеність стилю не відповідали реальній атмосфері повоєнної дійсності — важкого періоду в житті народу, особливо селянства, якому поет присвятив чимало поезій.

Певна заданість ідейно-змістової основи творів спричинила й до збіднення засобів художньої виразності. І лише наприкінці 50-х років творчість А. Малишка звільняється від поверховості, загальників, псевдопатетики.

У 60-ті роки поетичний талант А. Малишка реалізувався більш повно і різнобічно. Він опублікував книжки «Полудень віку» (1960), «Листи на світанні» (1961), «Прозорість» (1962), «Далекі орбіти» (1962; Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка, 1964), «Дорога під яворами» (1964; Державна премія СРСР, 1969), «Рута» (1966), «Серпень душі моєї» (1970) та ін. На слова А. Малишка композиторами П. Майбородою, Л. Ревуцьким, О. Білашем та іншими створено багато пісень («Київський вальс», «Пісня про рушник», «стежина», «Вчителька» та ін.). Попри надмірну заідеологізованість, характерними рисами лірики А. Малишка є народні етико-естетичні уявлення, народні форми вираження їх і принципи творення цих форм.

Помер А. Малишко 17 лютого 1970 року в місті Києві. Похований на Байковому цвинтарі.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР (1918–1985)

Олесь (Олександр) Терентійович Гончар народився 3 квітня 1918 року в селі Суха, тепер Кобеляцького району Полтавської області. Після закінчення школи вступив до Харківського технікуму журналістики. З 1937 року О. Гончар почав друкуватися в українській пресі. 1938 року він вступив на філологічний факультет Харківського університету.

У перші дні війни пішов добровольцем на фронт у складі студентського батальйону. Брав участь у багатьох боях. Був двічі поранений. Улітку 1942 року в районі Белгорода, будучи контуженим, потрапив у полон — Харківський, потім Полтавський табір військовополонених. Звідти з партією військовополонених був незабаром направлений німцями на сільгоспроботи до радгоспу «Передовик» Кишеньківського району Полтавської області. Тут, працюючи на збиранні хліба, цегельному заводі,

тваринницькій фермі, брав активну участь у діяльності підпільної антифашистської організації, створеної при радгоспі з робітників та військовополонених. У вересні 1943 року з приходом Червоної Армії знову пішов на фронт. На фронті писав вірші, які публікувалися в дивізійній газеті.

Після війни закінчив 1946 року Дніпропетровський університет, навчався в аспірантурі Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР. Вже перший роман молодого тоді Олеса Гончара «Прапороносці» увійшов в історію української літератури одразу ж після його публікації в журналі «Вітчизна» (1946–1948 роки). Твір двічі відзначений Сталінською премією (за «Альпи» та «Голубий Дунай» — 1948 року; за «Злату Прагу» — 1949 року).

Протягом 50-х років О. Гончар виступає з оповіданнями (збірки «Південь» (1951), «Новели» (1954), «Чарикомиші» (1958), «Маша з Верховини» (1959)), повістями «Микита Братусь» (1951), «Щоб світився вогник» (1955) та романами «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957).

Новим кроком у творчій еволюції письменника став роман «Людина і зброя» (1960; Державна премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1962) про студентський батальйон у кровопролитних боях 1941 року. Ленінською премією СРСР був відзначений роман у новелах «Тронка» (1963).

Етапним для О. Гончара став роман «Собор» (1968), в якому письменник одним із перших у радянській літературі порушив питання про розуміння історії народу, бережливе сприймання багатств його духовної культури, гостро виступив проти споживацько-браконьєрського ставлення до природи і пам'яток минулого. Після перших позитивних відгуків у пресі вже з квітня 1968 року за ініціативою першого секретаря Дніпропетровського обкому КПРС О. Ватченка, підтриманою українським партійним керівництвом, роман «Собор» та його автора було піддано різкій та бездоказовій критиці. На письменника посипалися не лише художні, а й політичні звинувачення у наклепах на радянську дійсність, у нетиповості характерів та показаних недоліків. Твір з'явився удруге тільки через двадцять років.

Пізніше виходили романи «Циклон» (1970), «Берег любові» (1976), «Твоя зоря» (1980; Державна премія СРСР за 1982 рік), повість «Бригантина» (1973), новели «На косі», «Кресафт», «За мить щастя», «Геній в обмотках», «Ніч мужності», «Народний артист», «Corrida», «Чорний Яр» (1986), а також — літературно-критичні та публіцистичні статті, нариси, зібрані в книжках «Про наше письменство» (1972) і «Письменницькі роздуми» (1980), «Чим живемо» (1991).

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО (1935–1963)

Василь Андрійович Симоненко народився 8 січня 1935 року в селянській сім'ї в селі Біївцях Лубенського району на Полтавщині. Дитинство, що припало на роки війни, було трудним і голодним. Батько кинув сім'ю, і Василя виростила мати Ганна Федорівна. Писати вірші він почав ще у шкільні роки, вміщуючи їх у шкільній стіннівці. 1952 року В. Симоненко вступив на факультет журналістики Київського університету. Під час навчання майбутній поет активно працював у вузівській літературній студії. Після закінчення університету В. Симоненко працював у газеті «Черкаська правда», потім — у газеті «Молодь Черкащини», власним кореспондентом «Робітничої газети». У цей час він і починає друкувати свої твори.

Перша збірка «Тиша і грім» побачила світ 1962 року. Подією в житті В. Симоненка стало обговорення його поезій на творчому вечорі в республіканському будинку літераторів, де прозвучали зокрема ті твори поета, які не могли на той час бути надрукованими. Друга збірка поезій В. Симоненка «Земне тяжіння» вийшла 1964 року, але поетові, на жаль, вже не судилося її побачити. 14 грудня 1963 року, на 29-му році життя, В. Симоненко помер після звірячого та безкарного побиття його міліцією.

Не всі твори поета могли бути надрукованими за тодішніх умов, тому частина з них довгий час лишалася невідомою широкому загалові. Після смерті В. Симоненка його твори кілька разів перевидавалися: «Поезії» (1966), «Лебеді материнства» (1981), «Поезії» (1985), «Народ мій завжди буде» (1990). Варто згадати також збірку новел «Вино з троянд» (1965) та поеми і казки для дітей («Подорож у країну Навпаки», «Цар Плаксій та Лоскотон» тощо).

ДМИТРО ПАВЛИЧКО (нар. 1929 р.)

Дмитро Васильович Павличко народився 28 вересня 1929 р. в селі Стопчатові на Івано-Франківщині в багатодітній селянській родині. Початкову освіту майбутній поет здобув у польській школі села Яблунів. Вчився у Коломийській гімназії та радянській десятирічці, а 1948 року вступив до Львівського університету. Студентом він очолював літературну частину Львівського театру юного глядача. 1953 року Д. Павличко вступив до аспірантури, досліджував сонети І. Франка, але невдовзі залишив наукову роботу. Того ж року вийшла його перша збірка поезій «Любов і ненависть». З 1954 р. Д. Павличко — член Спілки письменників СРСР. У 1957–1959 рр. завідував відділом поезії журналу «Жовтень». Тоді ж вийшли друком поетичні збірки «Моя земля» (1955) і «Чорна нитка» (1958). Збірка «Правда кличе» (1958) була визнана «ідеологічно ворожою», а весь її тираж був повністю знищений.

1964 року Д. Павличко переїхав до Києва і очолив сценарну майстерню кіностудії ім. О. Довженка. Ним були написані сценарії кінофільмів «Сон» (1965) і «Захар Беркут» (1970). З 1966 по 1968 рр. Д. Павличко працював у секретаріаті Спілки письменників України. Етапною для поета стала збірка «Гранослов» (1968), у якій він осмислював ідеї, багато в чому спільні для покоління шістдесятників: проблема людини, її взаємин з природою і навколишнім світом, проблема історичної пам'яті народу тощо. Протягом 1971–1978 рр. Д. Павличко редагував журнал «Всесвіт». Серед багатьох поетичних книжок, що виходили у 1970–1980-ті роки, можна виділити збірки «Сонети подільської осені» (1973) і «Таємниця твого обличчя» (1979). Поезіям Д. Павличка властиві філософізм, глибина роздумів над сутністю людського буття, звернення до канонічних строф (сонет, терцина, рубаї) та творче використання фольклорних образів і мотивів.

Д. Павличко — лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка 1977 р., автор багатьох літературно-критичних статей, один із засновників Народного руху України, Демократичної партії України, в 1990–1994 рр. — депутат Верховної Ради, певний час був послом України в Канаді. У своїй останній збірці «Покаянні псалми» (1994) поет прагне переосмислити власне життя, розмірковує над історією та майбутнім України.

ЛІНА КОСТЕНКО (нар. 1930 р.)

Ліна Василівна Костенко — українська поетеса. Народилася 19 березня 1930 року в містечку Ржищеві на Київщині у родині вчителів. З 1936 року жила в Києві. Там закінчила середню школу і наприкінці 40-х років стала студенткою Київського педагогічного інституту. Пізніше вступила до Московського літературного інституту, який закінчила 1956 року. 1957 року появилася її перша збірка поезій «Проміння землі», незабаром вийшли збірки «Вітрила» (1958) і «Мандрівка серця» (1961). Потім Ліна Костенко зазнала гострої критики, і в її творчості почалася тривала перерва. Готова на початок 1963 року до друку книжка «Зоряний інтеграл» підпала під чергову хвилю ресталінізації і була заборонена владою. Наступну поетичну книгу «Над берегами вічної ріки» читачі побачили лише 1977 року після шістнадцятирічної перерви. Подією в українській літературі став роман у віршах «Маруся Чурай» (1979). За цей роман Ліна Костенко стала лауреатом Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1987). Перу поетеси належать також збірки поезій «Неповторність» (1980), «Сад нетанучих скульптур» (1987), збірка віршів для дітей «Бузиновий цар» (1987). Останній твір поетеси — історичний роман у віршах «Берестечко», який вона почала писати ще в 1966–1967 роках, вийшов друком тільки 1999 року.

Для творчості Ліни Костенко, яка розвинулась на тлі найкращих надбань світової поезії ХХ століття, характерні потужна інтелектуальна напруга, тяжіння до влучності вислову, поєднання рельєфності в описі деталей і підкресленої суб'єктивності в оцінці явищ.

ПАВЛО ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ (нар. 1924 р.)

Павло Архипович Загребельний народився 25 серпня 1924 р. у придніпрянському селі Солошиному на Полтавщині. 1941 р., закінчивши школу, майбутній письменник пішов добровольцем на фронт: став

курсантом 2-го Київського артучилища, брав участь в обороні Києва, був двічі поранений. Після другого поранення 1942 р. потрапив у полон і до лютого 1945 р. поневірявся по нацистських концтаборах. Після звільнення працював у радянській військовій місії в Західній Німеччині. 1946 р. П. Загребельний вступив на філологічний факультет Дніпропетровського університету, після закінчення якого з 1951 року працював на журналістській роботі (обласні газети, журнал «Вітчизна»). Помітною для українського літературного процесу став період, коли П. Загребельний у 1961–1963 роках був головним редактором газети «Літературна Україна», де він уславився підтримкою молодих поетів-шістдесятників. У 1979–1986 рр. очолював Спільку письменників України, був головою комітету по Державних преміях ім. Т. Г. Шевченка, обирався депутатом Верховних Рад СРСР та України. У 90-ті рр. ХХ ст. письменник відійшов від активного громадсько-політичного життя, водночас, незважаючи на вік, плідно працюючи на сучасній літературній ниві.

Письменницьку діяльність визнаний майстер-романіст П. Загребельний розпочав із новел та повістей, збірки яких виходили у другій половині 1950-х рр. Серед них привертає увагу повість «Дума про невмирущого» (1957). Спираючись на власний гіркий досвід, письменник показав подвиг молодого солдата Андрія Коваленка, який загинув у концтаборі, але не скорився нацистам. Пізніше почали виходити й романи: типовий виробничий «Спека» (1960) та цікавий за композиційним задумом «День для прийдешнього» (1964).

Помітним явищем в українській літературі став історично-психологічний роман «Диво» (1968). Письменник зробив спробу розширити межі російської історичної міфології і розвинути державницьку ідею, запропонувавши авантюрно-гіпотетичне прочитання історії. Це поєднувалося з глибоким розкриттям психології персонажів, філософською аналітичністю, оригінальною композиційною побудовою. Образ собору в романі подано як втілення народного духу. Наголос зроблено на безперервності народної традиції. У трактуванні автора, Софія — не тільки християнська пам'ятка: вона увібрала в себе увесь комплекс культурних здобутків попередніх часів. Неоднозначним є образ князя Ярослава Мудрого. Він — антипод Сивоока, але й заручник свого становища — звідси трагічна роздвоєність його душі. Роман «Диво» поклав початок цілій серії творів, присвячених українському середньовіччю: «Первоміст» (1972), «Смерть у Києві» (1973), «Євпраксія» (1975), «Роксолана» (1980), «Я, Богдан» (1983).

Зразком «монументального епічного стилю» в українській прозі цього періоду став роман П. Загребельного «Розгін», 1976 р. (Державна премія СРСР 1980 р.), у якому змальовувалася радянська епоха доби науково-технічної революції. Завдяки ідейній єдності героїчної біографії академіка-кібернетика Петра Карналя з історією радянського суспільства особисте і державне у творі ототожнювалося, а відсутність соціального аналізу замінялася морально-етичною проблематикою.

Близькими до т. зв. «химерної прози» були романи «Левине серце» (1978) та «Вигнання з раю» (1985). Гострому викриттю соціальних і морально-етичних проблем були присвячені роман «Південний комфорт» (1984) та повісті «В-ван» (1988) і «Гола душа» (1992). Активна творча діяльність П. Загребельного не припиняється і в наш час. Свідченням цього стали його твори останніх років: «Тисячолітній Миколай», «Юлія», «Брухт».

ГРИГІР ТЮТЮННИК (1931–1980)

Григорій Тютюнник (за паспортом — Григорій Михайлович, але за літературне ім'я взяв собі «Григор», щоб хоч якось розрізнитися зі своїм старшим братом по батькові, відомим письменником, автором роману «Вир», Григорієм Тютюнником, який за паспортом — Єгор) народився 5 грудня 1931 року в селянській родині у селі Шилівці на Полтавщині. 1937 року, коли Григору було шість років, його батька заарештували органи НКВС, із заслання він не повернувся. Малого Григора забрав до себе на Донбас дядько Філімон. Під час війни Григор, рятуючись від голоду, повернувся пішки до матері на Полтавщину.

Навчався майбутній письменник у Зінківському ремісничому училищі. Після закінчення працював на Харківському заводі ім. Малишева слюсарем, але захворів, повернувся в Шилівку і став колгоспником. За «втечу» із заводу (бо ж мусив відпрацювати три роки) за тодішніми законами відсидів 4 місяці в колонії. Григор вертається до родичів на Донбас. Звідти пішов в армію, служив у морфлоті на Далекому Сході. Там же почав писати. Після демобілізації закінчив вечірню школу і 1957 року вступив на філологічний факультет Харківського університету.

1961 року журнал «Крестьянка» надрукував перше оповідання Григора Тютюнника «В сумерки», написане російською мовою. Тоді ж він переклав його українською і відтоді писав лише рідною мовою.

1962 року він закінчив навчання і разом із дружиною виїхав на Донбас, де працював учителем у вечірній школі. З 1963 року Г. Тютюнник переїздить до Києва, працює в редакції газети «Літературна Україна», згодом у сценарній майстерні кіностудії ім. О. Довженка, у видавництвах «Радянський письменник», «Молодь», «Дніпро», «Веселка».

1966 року вийшла перша книжка його оповідань «Зав'язь». 1968 року «Літературна газета» оголосила всесоюзний конкурс на краще оповідання. Григорові Тютюннику було присуджено премію за оповідання «Деревій». У 1970-ті роки вийшли друком його збірки новел «Батьківські пороги» (1972), «Крайнебо» (1975), «Коріння» (1978), збірки для дітей «Ласочка» (1970), «Степова казка» (1973), повісті «Климко» (1976) та «Вогник далеко в степу» (1978).

За книжки «Климко» і «Вогник далеко в степу» Григорові Тютюннику присуджено літературну премію ім. Лесі Українки 1980 року в галузі дитячої літератури, яку вже немолодий письменник сприйняв як образ. Чиновницький диктат над літературою, неможливість реалізувати себе, особисті проблеми — все це й стало причиною його самогубства 7 березня 1980 року. Творчість Григора Тютюнника була помертно відзначена Державною премією ім. Т. Г. Шевченка в березні 1989 року.

ОЛЕКСІЙ КОЛОМІЄЦЬ (1919–1994)

Драматург Олексій Федотович Коломієць народився 17 березня 1919 року в селі Харківцях Лохвицького району на Полтавщині в селянській родині.

Навчався на робітфаці при Харківському інституті радянської торгівлі, а з 1938 по 1941 рік — у Харківському університеті. Фронтвик. З 1950 по 1953 рік працював головним редактором газети «Молодь України», з 1953 по 1960 — завідувачим відділом журналу «Зміна». Перша книжка — збірка оповідань «Біла криниця» — вийшла друком 1960 року. Однак популярність О. Коломієць здобув як драматург.

Перша п'єса О. Коломієця «Фараони» (1961), яка спиралася на українські традиції трагедійної драми, на тлі одноманітних «колгоспних комедій» 50–60-х років одразу почала сприйматися як твір новаторський, засвідчивши небуденний талант драматурга. Невдовзі з'явилися п'єси «Чебрець пахне сонцем» (1963), «Планета Сперанта» («Планета Сподівань») (1966), «Келих вина для адвоката» (1969), «Горлиця» (1970), «Перший гріх» (1971), «За дев'ятим порогом» (1972), «Срібна павутина» (1977), «Камінь русина» (1982), «Санітарний день» (1983), «Злива» (1985), «Святі грішники» (1989) та інші. За романтичну діалогію «Голубі олені» (1973) і «Кравцов» (1975) О. Коломієць був удостоєний Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1977). Новаторською у розкритті теми праці стала п'єса «Дикий Ангел» (1979), у якій драматург звертався до конкретних потреб людини, вдаючись до поглибленого психологічного аналізу складної особистості.

Помер О. Коломієць 23 листопада 1994 року. Похований у селі Харківцях.

ЮРІЙ МУШКЕТИК (нар. 1929 р.)

Юрій Михайлович Мушкетик народився 21 березня 1929 року в селі Вертіївці на Чернігівщині в родині вчителя. 1953 року Ю. Мушкетик закінчив Київський університет. З 1956 по 1972 рік Ю. Мушкетик працював у журналі «Дніпро», з 1958 року — головним редактором. З 1986 року — перший секретар правління Спілки письменників України, а з 1989 року — голова ради СПУ.

Літературну творчість Ю. Мушкетик розпочав оповіданням «Перед грозою» (1952). Перший успіх молодому прозаїкові принесла історична повість «Семен Палій» (1954). Роман «Гайдаки» (1957) утвердив Ю. Мушкетика в літературі як письменника історичної теми. Наступні твори були присвячені воєнній (повісті «Вогні серед ночі» (1959), «Біль» (1978); романи «Жорстоке милосердя» (1973), «Віхола» (1983)) та сільській тематичі (повість «Чорний хліб» (1960); романи «Позиція» (1979; Державна премія України ім. Т. Г. Шевченка, 1980), «Рубіж» (1984; Державна премія СРСР, 1987)), інтелігенції (повісті

«День пролітає над нами» (1967), «Старий у задумі» (1978); романи «Крапля крові» (1964), «Біла тінь» (1977) тощо. Повторно звернувшись до історичної теми, Ю. Мушкетик створив оригінальний і цікавий за концепцією цикл, що складається зі збірок новел: «Зелене жито» (1965), «Смерть Сократа» (1971) та «Селена» (1989). До цих збірок увійшли новели, серед яких є справжні перлини жанру, присвячені трагічним, драматичним колізіям людського життя: «Смерть Сократа», «Суд», «Солодке життя Онисія Зайця» та ін.

Талант Ю. Мушкетика як історичного романіста найповніше розкрився в романах «Яса» (1987), у центрі якого — образ кошового війська Запорозького Івана Сірка; та «Гетьманський скарб» (1993), присвячений наказному гетьманові Павлу Полуботкові, що загинув за волю України в катівні Петра І. 1994 року вийшов друком новий історичний роман письменника «На брата брат» (1993), у якому змальовано початок фактично громадянської війни на Україні (яка пізніше дістала назву «Руїни») після смерті Богдана Хмельницького, коли гетьман Іван Виговський зробив відчайдушну спробу повернути Україні втрачену незалежність. Але, незважаючи на блискучу перемогу над Московським військом під Конотопом у червні 1859 року, йому не вдалося зупинити хвилі братовбивства, яке роздмухувалось зовнішніми силами.

Ю. Мушкетик живе і працює в Києві, активно виступаючи в пресі з публіцистичними та літературно-критичними статтями.